№2 (46) Қазан 2021

Қазақстан балалары

СЕНІМ ТЕЛЕФОНЫ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІНІҢ БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ КОМИТЕТІНІҢ СЕНІМ ТЕЛЕФОНЫ

74 25 28

НҰР-СҰЛТАН Қ. КОДЫ:
8 (7172)

Қымбатты дос!

Сенім телефоны арқылы көмектесу құпия және тегін!

Әрбір адам өмірінде қиын жағдайға тап болуы мүмкін. Сенім телефоны сізге көмек қолын созып, қандай жағдай болмасын, тығырықтан шығар жолды табуыңызға көмектеседі. Сенім телефонының көмегіне балалар да, ересектер де жүгіне алады. Әрбір адамның арыз-шағымы тыңдалып, білікті маманның кеңесі беріледі.

Барлығымыздың да көңіл-күйіміз сәт сайын өзгеруі мүмкін, қуаныш пен бақыттан бас айналып, артынша, өмірден баз кешіп кете жаздайтын жағдайлар кездеседі. Сондықтан да маманмен кеңесіп тұрған абзал, соның көмегінің арқасында дау-дамайдың және ойланбай істеген олқылықтардың алдын ала аласыз.

ТАРИХҚА КӨЗ ЖҮГІРТСЕК:

Алғашқы Сенім телефоны 1953 жылы дағдарысты жағдаймен бетпе-бет келген адамдарға көмек түрі ретінде құрылған. Ағылшын Чад Вара жалғыз қалған, қиын жағдайға тап болған, күйзеліске ұшыраған кез келген адамның қалаған уақытында өзінің телефонына хабарласуына болатынын хабарлаған.

Бірақ ол күн өткен сайын хабарласқан адамдар легінің көбейе түсетінін күтпеген еді. Бірнеше күн бәріне өзі жауап беріп үлгерген. Осы уақыт ішінде оған хабарласқандардың басым бөлігіне достық көмектің қажет екенін түсінеді. Көп ұзамай жалғыз өзінің шамасы жетпейтінін түсінген ол ерікті көмекшілерді іздей бастайды.

Осы оқиғадан кейін телефонмен көмектесетін адамдардың бүкіләлемдік қозғалысы басталды.

8 (7172) 74 25 28

ХАБАРЛАСЫҢЫЗ

СІЗГЕ МІНДЕТТІ ТҮРДЕ КӨМЕКТЕСЕДІ

Қымбатты оқырмандар – білімге құштар оқушылар, ұлағатты ұстаздар мен құрметті ата-аналар!

Журналымыздың осы санында еліміздегі дарынды балаларды анықтау және олардың дарындылығын қолдау үшін, олардың бойындағы ең жақсы қасиеттері мен қабілеттерін, талантын елдің жарқын болашағы үшін жұмылдыру үшін барлық қажетті жағдайлардың жасалғаны туралы, 2020 жылы балалардың өз мәселелерін шешуге қатысу құқығын, белсенді өмір салтын насихаттау және пікірін еркін білдіру құқығын қамтамасыз ету бойынша балалар өкілдігінің жобасының бастау туралы мақаланы оқырмандардың назарына ұсынып отырмыз.

Сондай–ақ, оқырмандарды қазақ зиялыларын біріктірген, өз өмірін қазақ автономиясын құруға арнаған қазақ зиялылары құрған өте мықты ұйымның – Алаш-Орданың тарихымен таныстырғымыз келеді.

Тағы да Қазақстан Республикасындада балалардың әл-ауқат индексінің әдіснамасының енгізілуі туралы, Facebook және WhatsApp сияқты әлемдік алып әлеуметтік желілердің цифрлық технологиялары мен табыстары туралы, қазақстандық жастардың инновациялық жобалары туралы және XXI ғасыр мұғалімінің портреті қандай болуы тиіс екендігі туралы мақалаларды жеке бөліп көрсеткіміз келеді.

Басқа мақалаларда балалардың құмар ойынға тәуелділігінің жойқын салдары яғни жас жеткіншектер үшін құмар ойындарының зияндығы туралы да сөз қозғалады. Сондай-ақ, осы шығарылымнан әлеуметтік желілерді пайдалануда балалар білуге тиісті 20 ереже туралы да біле аласыздар. Және балаларымыз үшін қауіпсіз ортадағы әр баланың жеке шекарасы мен достық тұжырымдамасы туралы және тағы басқа да әрі өзекті, әрі пайдалы мағлұматтаржурналдың осы санында жан-жақты талданып берілген.

Біздің журналдан қажеттеріңізді тауып, бізбен бірге тыныстаңыздар, ойлы оқырмандар!

Құрметпен,
Байбөлекова Лейла

Қазақстан балалары

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ / НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
№2 (46) Октябрь 2021

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
БАЙБУЛЕКОВА Л.А., кандидат экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:
ИМАНГАЛИЕВ Е.Н.
ЖЕКЕБАЕВ Д.Ш.
МАКУЛБЕКОВА А.Е.
КАСТУГАНОВ Т.А.
ИБРАЕВА С.А.
МАКТАЕВА Д.Т.
ИНДЖИГОЛЯН А.А.
САТЫБАЕВА А.У.

ФОТО, ДИЗАЙН И ВЕРСТКА:
КАЙРУЛЛАЕВА Ж.К.
САХИЕВА А.С.

КОРРЕКТОРЫ:
БЕКБЕРГЕНОВА Б.И.
СЕДИНА Т.В.

АДРЕС РЕДАКЦИИ:
A15A0E6, г. Алматы, бульвар Бухар Жырау, 27/5, оф. 589
Тел.: +7 (7272) 322-401
Email: info@reindeer.kz

СОБСТВЕННИК ЖУРНАЛА:
Республиканское государственное учреждение «Комитет по охране прав детей Министерства образования и науки Республики Казахстан»

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ИЗДАНИЯ ЖУРНАЛА:
один раз в квартал

Регистрационное свидетельство № 10900-Ж от 30 апреля 2010 г., выдано Комитетом информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан.

За точность фактов и достоверность информации ответственность несут авторы материалов.

Отпечатано Компанией «Профи-Полиграф»
Заказ № 2
Тираж 50 экз.

«Алаш Орда» үкіметінің тарихы

Қазақтың атақты ақыны Олжас Сүлейментовтың «Өзіңді-өзің тану тәрізді, тарихты танып-білу де - қазіргі даму процесіне аса қажет әрекет. Ол - болмай қоймайтын жоғалтулар мұңын тереңірек сезінуге мүмкіндік береді, сонымен бірге прогреске кең жол ашады» деген өнегелі сөзі бар. Расымен де, өткенге көз жүргірте отырып қана, болашаққа айқын қарауға болады. Сондықтан халқымыздың маңдайына біткен «Алаш» партиясының асыл азаматтарын ұмытпау бізге парыз.

Жалпы «Алаш» партиясы қазақ зиялыларының басын біріктіре алған өте мығым ұйым, ортақ мақсат пен мүдде үшін жанын пида еткен адамдардың қозғалысы еді. Партия мүшелері қазақ халқының жер құқығы, мемлекеттік басқару, тіл мен діл, ұлттық мәдениет пен дәстүрді сақтау үшін күрес жүргізді. Олардың арасында Ресей империясының алғашқы екі Мемлекеттік Думасының құрамына жұмыс істегендер де болды. Мысалы Әлихан Бөкейханов Кадет партиясында көшбасшылардың бірі болған. Жаңа құрылған саяси ұйым үшін ең басты мәселе аграрлық сала болды. Алаш қозғалысының көшбасшылары патша үкіметінің қоныс аудару саясатына қарсы шықты. Себебі олар жергілікті халықтың отырған мекенінен ығыстырып, ол жерді империяның өзге өңірлерінен қоныс аударушыларға бермек болды. Олар қазақ халқы үшін өз жерлеріне меншік құқығын алуға ұмтылды. 1913 жылы болашақ партияның негізгі тірегі «Қазақ» газетінің айналасына топтастырылды. Оның негізін Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынов және

Міржақып Дулатов қалады. Басылым авторлары өз мақалаларында мәдениетпен ғылымды дәріптеп, тарих мәселелерін жариялап, қазақ тіліндегі әдебиеттерді қолдап, дамытты.

Кей деректер бойынша, 1917 жылғы 5-13 желтоқсан күндері Орынбор қаласында болған II Жалпықазақ съезінде ұлт тағдыры үшін өте маңызды қаулы шығады. Оған сәйкес Бөкей ордасы, Орал, Ақмола, Семей, Торғай Сырдария мен Жетісу облыстары, Каспий сырты облысындағы Маңғыстау үйезі, Ферғана, Самарқан облыстарының, Амудария бөлімінің қазақ үйездері, сондай-ақ Алтай губерниясына жақын орналасқан басқа да қазақ болыстары (кейін, 1918 жылғы 3 сәуірде Ресей Халкомкеңесіне Алашорда тарапынан нақтыланып хабарланған Алтай губерниясындағы Бийск, Барнауыл, Змеиногор үйездерінің, сондай-ақ Самарқан облысындағы Жизақ үйезінің қазақтары) тегі, мәдениеті, тарихы және тілі бір («қаны, тұрмысы, тілі бір») іргелі қазақ халқы тұратын біртұтас аумақ («жері бірыңғай») болғандықтан, ұлттық-территориялық («өз алдына ұлттық, жерлі») автономия құрылады.

Алаш үкіметінің көшбасшылары бірінші кезекте қазақтың патшалық Ресейдің отары болған кезеңде бөлшектеніп кеткен халықтың ата-қонысының тұтастығын қалпына келтіруді көздеді. Екіншіден, ұлттық бірлікке негізделген қазақ мемлекеттігін қалпына келтіру, үшіншіден, реформа, эволюция жолымен Қазақстанды өркениетті елдер қатарына жеткізуді мақсат етті.

Осыдан бастап «Алаш Орда» автономиясы өз жұмысына кірісті. Ал 1917 жылдың 20 желтоқсанында Әлихан Бөкейханов Сібір облыстық кеңесіне жеделхат жолдап, «Алаш» автономиясының және «Алаш Орда» уақытша үкіметінің құрылғанын хабарлады.

Алғашқы шешімдерінің бірі «Алаш Орданың» облыстық және округтік кеңестерін құру болды (құрамында 3-5 адам болды). Кеңестер салық жинау, Алаш бөлімшелеріне шақыру, құқық қорғау органдары және мәдени-экономикалық даму мәселелерін қарастырды. 1918 жылдың жазында Кеңес өкіметі құлаған Қазақстанның барлық ірі орталықтарында Алаш кеңестері құрылды. Кеңестермен қатар, «Алаш Орда» жергілікті өзін-өзі басқару органдары – земство мекемелерін қайта жандандырды. Автономия аумағында жерге жеке меншік жойылды. Жерді пайдалануға рұқсатты тек «Алаш Орда» берді. Жер дауларын шешуге төрелік соттар мен земство органдары қатысты.

Әлихан Бөкейханның алғашқы жарлықтарының бірі халықтық милиция жасақтау туралы жарлық болды. Әр болыс оған 30 адам жіберуі керек еді. Милицияны құру

қиынға соқты, қару-жарақ, азық-түлік пен киім-кешек жеткіліксіз болды. Кейбір ауылдарда олар бұл шақыруға қарсы тұрды.

Алаш зиялылары қуатты да мығым мемлекетке айналу үшін алғашында автономия мәселесін ойластырды. Ал ол үшін, ең алдымен, өте мықты ұлттық әскер қажет болатын. Себебі бұл – кез-келген мемлекеттің басты тіреуші күші әрі қорған болатын қалқаны. Осылайша «Алаш Орда» 1918-1919 жылдар аралығында әскерді құру мен оның қызметін айқындауға кетеді. Алашорда осы кезеңде қандай болғанын, олардың жалпы жағдайын К. Нүрпейісов өзінің «Алаш және Алашорда» еңбегінде жан-жақты баяндайды.

«Бұл – Орынбордағы жалпы қазақ сиезінде қаралып шешілетін мәселе. Әзірге тыныштықты сақтап, талаудан аман болу үшін ғана волосной, уездной, обласной милиция түрінде жасала бермек. Қарқаралыда 100, Баянауылда 100, Зайсанда 400, Алаш шаһарында 160 бақылаушы дайындалып жатыр. Делегатское собрание мен обласной комиссариат жөн көріп, мылтық әперіп, үйретуші табуға ризалығын берді. Әр уезд, әр волос милиция жасау үшін күздігүні обласной кеңес бекіткен қаулыны орындауға кірісе беруі жөн. Кісі болса жалдап, болмаса ықтиярымен кірушілерді жазып, әр ел, әр ауылнай тиісті ақшаны жинай беруі керек», - делінген «Сарыарқа» газетінде жарияланған «Милиция жасау мәселесі» мақалада.

Ал сол «Сарыарқа» газетінің 24 санында мынандай дерек жазылған: «Семей облысында ешкім солдаттан, я басқадан зорлық көрген жоқ. Осы зорлықты, қоршылықты көргендей боламыз ба деп күн бұрын қазақ комитеттері һәм обласной сиез қам қылды. Зайсан уезі басы 100 милиция сайламақ болды. Басқа дуандар ауылнай басы бір-бір бақылаушының қаражатын көтермек».

Кеңес Нұрпейісов «Алаш һәм Алашорда» кітабында «Алашорданың» Батыс бөлімшесі туралы жазған. Автор батыс бөлімнің құрылуына байланысты Ойыл уәлаятының үкіметі таратылып, оған осы кезге дейін бағынып келген Батыс Қазақстанның қазақтар мекендеген жерлері берілгенін жазған. Батыс

«Алашорданың» әскери бөлімдерінің қатарында екі мыңға дейін жауынгер болғанына қарамастан, азамат соғысында олар большевиктер құрған Қызыл Армия бөлімдеріне карсы соғыс операцияларына белсенді түрде қатыстырылмады. Мұндай жағдай олардың нашар қарулануы мен жеткілікті дайындығы болмағандығына ғана байланысты емес еді. Жауынгер жігіттер қазақ халқын көптеген жылдар бойы қан қақсатып, езіп-жаншып келген казачество жағында соғысып, қан төккісі келмеді. Сондықтан «Алашорданың» Батыс бөлімшесі орналасқан Жымпитыға қазақ жасақтарын Қызыл Армияға қарсы майданға аттандыру жөнінде бұйрық келгенде, онда орналасқан қазақ

милициясы қатарындағы жігіттер қолдарына қару алып, өкіметке қарсы шықты. Олар түрмеде отырғандарды босатып, өздері ауылдарына тарап кетті. Жымпитыда болған оқиғадан кейін Орал казачествосының «Алашордаға» көзқарасы айтарлықтай өзгеріске ұшырады. Орал казак әскерлерінің атаманы В. Толстов «Батыс Алашорданың» әскери бөлімінің бастығы полковник Ерыкалинцевті «Батыс Алашордаға» карайтын аумақтың әскери әкімшілік басқармасының бастығы етіп тағайындады. Басқаша сөзбен айтқанда, генерал В. Толстов «Батыс Алашордаға» қарайтын аймақтағы күштік (әскери) құрылымдарды «Алашорданың» қарауынан алып, өзіне тікелей бағындырды. Азамат соғысындағы күштердің ара салмағы шешуші түрде Қызыл Армия жағына ауысқан жағдайда, 1919 жылы желтоқсанда, «Алашорданың» Батыс бөлімшесі Кеңес өкіметі алдында бас июге мәжбүр болды.

1918 жылдың көктем айларында Алаш қайраткерлері қазақ автономиясын большевиктер тарапынан мойындатуға бар күштерін салды. Егер екі жақ бірін-бірі мойындаған жағдайда автономия жариялау мүмкіндігі қарастырылған. Бірақ «Алаш Орда» үкіметінің мүшелері және советтер арасындағы қарым-қатынастардың шиеленісуі және жергілікті жерде совет өкіметінің құрылуы бұл келіссөздерді толығымен жоққа шығарды.

Амал жоқ, Алаш автономиялық қозғалысының қайраткерлеріне анти-советтік позицияға шығуға тура келді. Сондықтан олар ақ қозғалыстың генералдарына қолдау көрсетті. Алайда уақыт көрсеткендей панресейлік позицияны ұстанып, «тұтас әрі бөлінбес Ресейді» қайта қалпына келтіруге тырысқан Омбыдағы Сібір үкіметі де, Самарадағы Бүкілресейлік Құрылтай жиналысы мүшелерінің комитеті де Алаш қайраткерлері ұсынған шарттардың негізіндегі автономияны мойындаудан үзілді-кесілді түрде бас тартты. 1918 жылы қарашада болған төңкеріс, Құрылтай жиналысының таратылуы және Колчактың

басшылығындағы Уақытша Бүкілресейлік үкіметтің құрылуы Алаш қайраткерлерінің автономияға қатысты соңғы үміттерін үзген еді.

Осыдан кейін жалпыресейлік Орталық атқару комитеті Алаш үкіметінің мүшелеріне 1919 және 1920 жылдары, яғни екі рет рақымшылық жариялайды. Алайда Ресей империясы құлап, билікке большевиктер келгенненкейінбарлық айтылған уәделер мен рақымшылық жойылады. Алаш зиялыларын неше түрлі қитұрқы әрекетпен құдалап, абақтыға қамай бастайды.

«АлашОрда»ХХғасырбасындағы қазақ зиялыларының елді еркіндікке жеткізу, қазақ халқына бостандық әперу жолындағы ерен еңбек, ауыр күрес нәтижесінде дүниеге келген, ұлт болып тұтасу идеясын көтерген әлеуметтік-саяси ірі қозғалыс болды.

Халқымыздың ұлы ұлдары туралы тарих саласының көрнекті ғалымы Мәмбет Қойгелді келесідей жазады: «Қазақ ұлтшылдығының өзекті жібі, діңгекті ойы «менің ұлтым өзгеден ерекше, артық» сияқты мазмұндағы ұран болған жоқ. Ол елім деген қазақтың оқыған азаматының надандық пен отарлық езгінің құрсауында тұншыққан жұртын азаттыққа шығару, өзгемен тең ету жолындағы қызметке әзірлігін білдіретін шешімі және осы мақсат үшін күреске шақырған үндеуі болатын».

«Алашорда» дегенде оның көшбасшысы Әлихан Нұрмұхамедұлы Бөкейхан (1866-1937) есімі бірінші кезекте аталады. Оның қазақ халқының азаттық жолындағы күрестегі ерлігі, сіңірген еңбегі ұшан-теңіз.

Әлихан Бөкейхан қазақтарды тұтас ел ретінде көргісі келді. Ол ұсынған Алаш атауы оларды біріктіру үшін өте сәтті идея болды. Әлихан Бөкейхан бұл идеяны бұрыннан көтеріп жүрді. Сонау 1910 жылы «Қазақтар» атты тарихи очеркінде ол қазақтарда «аңыздық тұлға Алаш аты» ұран болғанын жазды.

1913 жылы «Қазақтың тарихы» мақаласында ол Алаш атауына неғұрлым егжей-тегжейлі түсінік берді, бұл оның ойынша «Отан адамы» деген ұғым білдіреді. Көне заманнан бері «Алаш» ұғымы «Қазақ» сөзімен бір мәнде қолданылып келеді.

Әлихан Бөкейханның тарих алдындағы ұшан-теңіз еңбегін тағы бір Алаш қайраткері ғалым Қошке Кемеңгеров былай сипаттаған: «Биліктің қуғындау мен құдалау жылдарында түрмеге қамалып, жер аударылса да бірқатар батыл да ержүрек азаматтар өз халқының болашағы үшін күресті жалғастыра берді. Бұл топтың жетекшісі, тәрбиешісі де Әлихан

Бөкейхан еді. Ол елінің болашағы үшін қиыншылықтан қорықпайтын ұлтжанды азаматтарды күрескерлік рухта баулып, әдеби тіл нормасының орнығуы мен діни фанатизмнен арылуға зор үлес қосты. Нәтижесінде қазақ ұлты қалыптасты. Әлихан Бөкейханның қазақ тарихындағы алар орны, міне, осында жатыр».

Әлихан Бөкейхан миллиондаған халықты «Алаш» қозғалысы идеясы төңірегіне топтастырды. Ол қазақтың зиялы азаматтарын өз Отаны мен халқына адал қызмет етуге шақырды. Өзінің: «Өмірімнің соңына дейін қазақ халқына қызмет етемін», – деген ұстанымына адал болып өтті.

Алаш қозғалысы совет өкіметі тарапынан терістелгенімен, оның идеялары ұлтжанды азаматтардың жүрегі мен санасында өмір сүріп келді. Оның жарқын әрі бұлтартпас мысалы – тәуелсіздіктің қарсаңында Алаш идеясының қайтадан жаңа күшпен жаңғыруы.

Алашордалықтар қазақ халқының өзіндік сана-сезімі мен мәдениетін арттыруға көп күш жұмсады. Азамат соғысында жеңіліске ұшырағанына қарамастан, Алаш зиялы қауымы қазақ автономиясын құру идеясынан бас тартқан жоқ. «Алаш» өкілдері Қазревкомда және Бүкілресейлік Орталық Атқару Комитетіндегі Қырғыз өкілдігінде жұмыс істеді. А.Байтұрсынов, Ә.Ермеков, Х.Ғаббасов және басқа да қазақ зиялыларының өкілдері болашақ автономияның шекараларын анықтау үшін тарихи, статистикалық, экономикалық, географиялық және этнографиялық мәліметтер жинады.

Supporting Gifted Children as Investment in Future

The development of gifted children and the identification and support of new talents have recently become the matters of great significance. Despite the global crisis and the integration of Kazakhstan into the international community, our country's intellectual potential remains important. This potential will determine the vector of economic and social development. The world learns more about Kazakhstan through our young people. They bear intellectual values that, along with scientific achievements, represent the image of our independent country.

Young people are excited at the good news that happened this year. Following the instructions of the President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Zhomart Tokayev, the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan Askhat Aimagambetov announced that the winners and participants of international competitions will be awarded cash prizes estimated at 1.4 million to 4.4 million tenge. “There will also be nonrecurrent cash bonuses for teachers and advisers who have contributed to the winners’ preparation,” the minister added. It will undoubtedly stimulate young talents to achieve new scientific and creative successes. Yet, gifted children should be supported not only materially, but also morally. Children should be advised and directed by someone. In brief, gifted children require talented teachers. Teachers and scientific advisers will come to help children, and they will also feel the support of the government. Consequently, comfortable conditions and strong support systems are created for the development of young talents. Such measures will stimulate them to achieve new goals. These measures are completely justified and multiplicatively effected. Mentioning the figures is enough to prove this. According to the data obtained in 2021, Kazakhstani schoolchildren have won 420 medals since 1992, participating in intellectual competitions. They include 39 gold, 148 silver and 233 bronze medals. This year the country’s achievement base was filled up with 26 prize medals. 700 Kazakhstani children from the Republican Scientific and Practical Institution "Daryn" participated in the competitions in the subjects of mathematics, physics, computer science, geography, linguistics, biology and chemistry. Between 1998 and 2020, Kazakhstani children won 2,241 gold medals, 3,266 silver medals, and 4,763 bronze medals participating in the most prestigious international academic competitions. They have been proving their strength in the international intellectual community. According to the international ranking list, in 1998 Kazakhstan ranked 50th after taking part in the international academic competitions (IMO, IPHO, ICHO, IBO, IOI). But in 2017 Kazakhstan took 10th place among the 123 participating countries. Therefore, searching for potential geniuses is not a mythical phenomenon, but a real thing. The only thing that matters is to carefully lead them into the bright future, improve and motivate them for new prospects.

Gifted children require talented teachers

Teachers and scientific advisers will come to help children, and they will also feel the support of the government. Consequently, comfortable conditions and strong support systems are created for the development of young talents.

Another effective means to support young Kazakhstani talents was introduced by the Ministry of Education and Science. It is intended for awarding the winners of international academic competitions with scholarships, allowing them to apply for universities without participating in examinations. It is a very simple and effective mechanism that provides students with not only various possibilities of further development, but also with the right to choose their future specialization. However, at the moment the winners and prize-

takers of international or republican academic and sports competitions are given only the preferential right to be awarded with scholarships. The full implementation of the project will also reduce the brain drain rates.

It should be mentioned that over the period of its independence Kazakhstan has gained great practical experience in upbringing and educating young talents. There have been formed effective methods of supporting gifted children. They include special educational curricula, special programs and training systems for teachers. One of the main aims is to support gifted junior schoolchildren, including children from rural areas. In 2008 N.A. Nazarbayev launched the “Presidential Academic Competitions” in mathematics and natural sciences. The competitions are held annually under the supervision of the Republican Scientific and Practical Center "Daryn". Its main purpose is to raise the Kazakhstani intellectual elite, recognize and support gifted schoolchildren, and to continue their educational journey in the most advanced educational institutions of Kazakhstan and foreign countries. On November 27, 2019, the First President of the Republic of Kazakhstan - Elbasy Nursultan Nazarbayev organized a meeting with talented children and

The President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev meeting with gifted children

announced the program for supporting schools in rural areas. A part of the program was reported to be the “Myn Bala” academic competition. This competition, supported by the Fund of the First President of the Republic of Kazakhstan, was implemented within the course of the “El Umiti” program aimed at supporting talented and gifted young people of Kazakhstan. As a result, 1000 honors students from rural schools were given the opportunity to continue their studies at the “Daryn” schools for talented children.

It should be noted that, within the course of the “El Umiti” program for the implementation of the proposal, centers for the recognition and support of gifted children are currently being opened in all regions of the country. These centers have all necessary conditions and equipment for the children. The centers support talented children from rural schools. Assignments are sent to them via online services. These centers will also allow students to participate in various academic competitions. The “Medal of the Elbasy” program has become a useful tool for the development of gifted children. The main aim of the project is to develop children’s scientific, educational, creative and cultural abilities. It is divided into seven main directions. Every single participant of the project is awarded with the badge of distinction "Medal of the Elbasy". The feature of the project is that every participant of the project can improve not only on their own, but also develop collaboratively with other participants using regional co-working resources. According to statistics, 8460 participants were invited to the program, with 21355 applications submitted. It means that the selection is based on the principle to choose “best of the best”.

Another effective means for supporting gifted talents is a special prize called "El Maktanyshy". Since 2019, The Foundation of the First President of the Republic of Kazakhstan - Elbasy Nursultan Nazarbayev has been awarding schoolchildren and their teachers with the “El Maktanyshy” prize for the achievements at the most prestigious international academic competitions. This award was the first to be introduced in our country. It is intended for increasing the motivation of children and their teachers to participate in international academic and scientific competitions, where they will be able to represent our country on the world stage of intelligence. The prize sum ranges from 500 thousand to 2 million tenge. 85 people have been awarded with the “El Maktanyshy” prize over the past 2 years. They are the winners and prize-takers of international competitions, their teachers and advisers. The projects are not temporary. They are a long-term device that allows gifted children to develop their creative potential.

Medal of the Elbasy

The “Medal of the Elbasy” program has become a useful tool for the development of gifted children of Kazakhstan. The main aim of the project is to develop children’s scientific, educational, creative and cultural abilities.

Developing the knowledge and abilities of students is the main concern of the country. It can be seen in the Road Map for the implementation of the system for identifying gifted children from rural areas and also in the system for supporting low-income and large families which was developed by the Ministry of Education and Science of the

Republic of Kazakhstan. For instance, rural quotas are implemented into the process of distributing educational scholarships, ensuring equal access to accredited educational services and supporting talented children. It also proves the effectiveness of the governmental support for gifted children along with the systematic contribution and concern to this issue.

Technologies for identifying and supporting gifted children become to be paid much attention. The Republican Scientific and Practical Center "Daryn" plays an important role here. The center coordinates and operates a large number of programs supporting scientific and creative proposals of many Kazakhstani children. For instance, the Center holds an annual republican competition of scientific projects in general educational subjects. The main goal of the competition is to develop the independent creative abilities of students; demonstrate basic functional research skills; identify and support gifted children that are interested in scientifical researches; develop their independence and social skills. The Center contributes not only to the recognition of new talents, but also to their success on the world stage.

Regional institutions also show great performance in the development of young talents. For instance, the center for the recognition and support of gifted children "Almaty Daryny" began to work in Almaty in September 2020. Its difference from other institutions is that children can put their creative abilities into practice while being taught remotely. There are other similar centers in many regions of our country. According to experts' reports, it is necessary to improve the work of these centers and provide them with highly qualified personnel. Accordingly, The Elbasy Academy launched the "Qabilet Service" based at the "Daryn" schools on October 1, 2021. This is a free testing system intended for identifying the abilities of schoolchildren. The tests are now available only for the schoolchildren aged 10-11. By 2024, this testing system will be available for all schoolchildren. Children will be given a detailed consultation with a specialist on the basis of their results. "Our methods for identifying abilities consist of the best world practical activities based on the modern perception of giftedness and key skill sets of the XXI century. This is known as 4 "C"s (creativity, critical thinking, collaboration, communication). The first stage of the plan is to involve about 50,000 schoolchildren," Gulim Dzhusupova reports. She is the head of the Center for Diagnostics and Development of Children supervised by the "Elbasy Academy" Corporative Foundation. Time will show whether the project is effective and impactful. Yet, according to experts, the project has gained popularity among parents and their children, meeting all modern requirements.

A testing system for gifted children of Kazakhstan

This is a free testing system intended for identifying the abilities of schoolchildren. The tests are now available only for the schoolchildren aged 10-11.

The "Alem" Support Program is known to be a very effective tool for the development of gifted children. The program was funded by the "Sabi" Charity Foundation and closed in 2019. The most promising and talented children were financially supported to participate in international contests, academical competitions, and exhibitions. They

A human still remains the main world value, being equally important as a person and a citizen.

were also provided with funding to study at universities. More than 130 people received financial support from the foundation between 2010 and 2018. What is more, the "Alem" Support Program gave students the opportunity to study in five foreign countries.

Today's world is quickly changing. It develops rapidly, with politics and society metamorphosing constantly. A human still remains the main world value, being equally important as a person and a citizen. Modern world requires Kazakhstani young people to develop their mindset, reconsider their attitude to certain social issues, and mobilize their best qualities and abilities. It was also mentioned by the First President of the Republic of Kazakhstan - Elbasy Nursultan Nazarbayev. As Nursultan Nazarbayev wrote in his article "Looking to the Future: Modernization of Public Consciousness", "any person in Kazakhstan, and the Kazakhstani nation on the whole, should possess a set of qualities brought in by the XXI century". Kazakhstani people should be up-to-date. It will let society develop confidently. In this case the support and development of gifted children are very important and relevant, since in the nearest future young people will conduct large-scale activities that will affect Kazakhstan. For this purpose, all necessary conditions are being created and all mechanisms for the development of talented people are being improved. The efficiency of these measures is proved by the scientific and creative achievements of Kazakhstani schoolchildren on the world stage.

Балалар өкілдіктерінің қызметі туралы

Омарғали Жансая Бейсенғалиқызы
Балалардың құқықтарын қамтамасыз ету мәселелері жөніндегі балалар өкілдіктерінің кеңейтілген кеңесінің мүшесі

2020 жылы елімізде балалардың құқықтарын қамтамасыз ету мәселелері жөніндегі балалар өкілдіктері жобасы басталды. Жоба балалардың балалық шақ мәселелерін шешуге қатысуға конвенциялық құқығын іске асыруға, белсенді өмірлік ұстанымды тәрбиелеуге және өз пікірін еркін білдіру құқығына бағытталған. Журналымыздың бүгінгі санында осы жобаға кеңінен тоқталып, осы бағытта атқарылып жатқан жұмыстармен жан-жақты таныстыруды жөн көрдік.

Сонымен, Балалар өкілдіктерінің жұмысы Біріккен Ұлттар Ұйымының «Бала құқықтары туралы Конвенциясына» және еліміздің Заңдарына негізделген. Бұл жоба Білім және ғылым министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің жанынан құрылды.

Аудандық және қалалық деңгейдегі балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі өкіл балалар республикалық Балалар өкілдіктері кеңесінің құрамына кірді. Республикалық кеңестің құрамы 284 баладан тұрады. Кеңес Білім және ғылым министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитеті Төрағасының бұйрығымен бекітілген.

2021 жылдың сәуір айынан бастап балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі өкілдер балалардың өзін-өзі басқару тұжырымдамасына сәйкес мектеп парламенттерінің құрамында жұмыс істеп келеді.

Балалардың құқықтарын қорғау мәселелері жөніндегі өкіл әрбір мектепте сайланатынын айта кетейік. 2020-2021 оқу жылында балалармен 6 кездесу ұйымдастырылып, ол жерде Балалар өкілдіктері қызметінің моделі талқыланды, Сондай-ақ осы уақыт аралыында ЮНИСЕФ өкілдерімен кездесулер өтті.

Қазіргі кезде Балалар өкілдіктерінің

өз әнұраны да бар. Оны балалардың бастамасы бойынша қазақстандық композитор Саят Әбдіғали жазып берді. Жас құқық қорғаушылардың құзыретіне Балалардың құқықтарын қамтамасыз етудің өзекті мәселелерін шешуге қатысу, көмекке мұқтаж балаларды анықтау, балалардың мүддесі үшін жобалар мен іс-шараларды әзірлеуге бастамашылық ету және қатысу кіреді.

Енді Балалар өкілдіктерінің басты мақсаттарына тоқталсақ. Ең бастысы – баланың құқықтары мен мүддесін қорғау, балалардың қоғам мен мемлекет өміріне араластыра отырып, маңызды мәселелерді шешуге көмектесу, қоғам мен мемлекеттің өркендеп дамуы мақсатында балалардың әртүрлі әлеуметтік бастамалары және қоғамдық бірлестіктер құрудағы ниеттерін қолдау.

Бұл жобаның негізгі міндеті – балалар бірлестігін, олардың әлеуметтік бастамаларын қолдау, балалардың өзекті мәселелері бойынша нормативтік құқықтық актілерді әзірлеуге қатысуға балалардың ғылыми және шығармашылық әлеуетін тарту

және «Мәңгілік ел» ұлттық идеясына сәйкес балалар ортасында жоғары адамгершілік-рухани және құқықтық мәдениетті, патриоттық сезімді, азаматтық жетілуді және әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыру.

Енді Балалар өкілдіктерінің құзыреттеріне тоқтала кетейік. Оған келесі іс-шаралар кіреді:

1) білім беру ұйымдарында, қалалар мен аудандарда балалардың құқықтарын қамтамасыз етудің өзекті мәселелерін шешуге қатысу;

2) көмекке мұқтаж балаларды анықтау;

3) балалар мүддесінде мемлекеттік саясатты дамытуға бағытталған іс-шаралардың жобалары мен жоспарларын әзірлеу және орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдарға ұсыну;

4) балалардың құқықтарын қорғау мәселелерін талқылау және ұсынымдар әзірлеу үшін конференциялар, дөңгелек үстелдер, семинарлар, тренингтер және басқа да іс-шаралар ұйымдастыру;

5) бала мүддесі үшін мемлекеттік саясаттың басымдықтарына сәйкес балалардың қоғам мен мемлекет өміріне қатысуын жандандыруға жәрдемдесетін әдістемелік, ақпараттық және басқа да материалдарды әзірлеу;

6) Қазақстан Республикасының әртүрлі балалар қоғамдық бірлестіктері мен мемлекеттік және қоғамдық құрылымдар арасындағы байланыстарды кеңейту және нығайту;

7) балалар мүддесінде Халықаралық балалар қоғамдық қозғалысы мен халықаралық әріптестікті дамыту;

8) әлеуметтік желілерде Балалар өкілдіктерінің қызметін, білім

беру ұйымдарындағы, қалалар мен аудандардағы балалық шақтың өзекті мәселелерін жариялау.

Балалар өкілдіктерінің мүшелері келісім бойынша орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың Балалардың құқықтарын қамтамасыз ету мәселелері жөніндегі комиссияларының жұмысына қатыса алады. Балалар өкілдіктері балалардың мүдделерін қорғайтын проблемалар бойынша қажетті зерттеулер мен талқылауларды жүзеге асырады. Балалар өкілдіктерінің мүшелері білім беру ұйымдарының, қалалар мен аудандардың мүдделерін білдіретін Қазақстан Республикасының кәмелетке толмаған азаматтары бола алады.

Балалар өкілдігіне мүше болу үшін олардың жас мөлшері сәйкес келуі тиіс. Бұдан бөлек олар арнайы ереже бойынша бір жылға қайта сайлана алады.

Балалар өкілдіктері барлық мектептерде болады. Балалар және жасөспірімдерга арналған «Жас Ұлан» ұйымының «Жеті жарғы» бойынша сайланған жауапты әрі белсенді оқушылары осы мектептің Балалар өкілдігінің мүшелері болады. «Жеті жарғының» басты қызметі – балалар арасында құқық мәдениетін қалыптастыру, жас азаматтарға өз құқықтары мен міндеттерін түсіндіру. «Жеті жарғы» мүшелерінің және тиісінше білім беру ұйымының балалар өкілдігінің саны дербес айқындалады.

Мектептің балалар өкілдігінің көшбасшысы Ұланбасы саналады, яғни «Жас Ұлан» балалар ұйымының көшбасшысы. Балалар өкілдіктерінің құрамын қалыптастыру келесідей кезеңдерде өтеді. 21-30 қыркүйек аралығында мектептерде, 1-15 қазан аралығында аудандық (қалалық) деңгейде, 15-25 қазан аралығында облыста, ал 25-30 қазан аралығында республикалық Көшбасшылар кеңесінің құрамы бекітіліп, республикалық Ұланбасыны сайлау өткізіледі. Осы жерде айта кететін бір жайт, мектептің Балалар өкілдіктерінің құрамына сайланған қатысушы, аудандық/қалалық, облыстық, республикалық кеңестің өкілі кез келген уақытта кері шақырылып алынуы мүмкін, сондай-ақ өз еркімен немесе өзге де мән-жайлар бойынша мүшелер қатарынан шығып кетуі мүмкін.

Республикалық көшбасшылар кеңесі тоқсан сайын өткізіледі. Кеңес өкілдері кездесулер өткізу мерзімдері туралы алдын ала хабардар етіледі. Кеңестің жұмыс туралы өз ережесі, өңірдің әр өкілі туралы толық ақпараты бар әлеуметтік желілердегі аккаунты болатынын айта кетейік.

Балалар өкілдіктері туралы жан-жақты таныстырдық деп сенеміз. Енді «Жас Ұлан» ұйымына кеңірек тоқталайық. «Жас Ұлан» ұйымының көшбасшысы – мектептегі оқушылардың өзін-өзі басқару құрамына кіретін Ұланбасы. Ол – сондай-ақ Білім және ғылым министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің балалар өкілдігінің көшбасшысы.

Ұланбасы болып сайланған оқушы мектеп оқушыларының қоғамдық қызметін басқарады, мектеп әкімшілігімен өзара қарым-қатынастарда олардың мүдделерін білдіреді, өз атынан және оқушылар атынан мектеп қызметін жақсарту бойынша ұсыныстар енгізеді, оқушылар мен ұстаздар арасындағы даулы жағдайларды шешуге қатысады, түрлі әлеуметтік жобаларға, іс-шараларға бастамашылық жасайды

және ұйымдастырады. Мектептерде Ұланбасы сайлауы жалпыға ортақ, тең және тікелей сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру арқылы өткізіледі.

Мектептегі сайлау комиссиясының мүшелері мектептердің өкілдері және «Жас Ұланның» мүшелерінен құралады. Ескерте кетейік, Ұланбасы болуға үміткер, Ұланбасы болуға үміткердің сенімді адамдары және Ұланбасы болуға үміткердің жақын туыстары сайлау комиссиясының мүшесі бола алмайды. Ал дауыс беруді өткізу мен дауыстарды есептеу үшін «Жас Ұлан» мектеп комитеті оқу орындарының әкімшілігімен келісе отырып мектептік сайлау бөлімшелерін дайындайды.

Қазақстанның барлық мектептерінде Ұланбасы сайлауы мектепішілік оқу үрдістен тыс 21-30 қыркүйек аралығында өткізілуі тиіс. Айта кетейік, кез-келген 8-11 сынып оқушысы «Ұланбасы» бола алады. Ол үшін мектептің сайлау округі бойынша сайлануға үміткерлер өтініш, өмірбаян жазып, ұстаздарынан, сынып жетекшісінен, достарынан кем дегенде 3 мінездеме дайындау қажет. Ескеретін жайт, кез-келген оқушы Ұланбасы бола алады, үміткер санына шектеу жоқ.

Үміткерлер сайлау алдында әртүрлі үгіт-насихат жұмыстарын жүргізе алады. Олар сайлауға дейін көпшілік алдында түрлі іс-шаралар өткізеді. Мысалы, оқушылар жиналыстар өткізіп, басқалар алдында пікірталастар ұйымдастыра алады. Сондай-ақ баспа және өзге де үгіт материалдарын шығаруға және таратуға мүмкіндік бар. Кандидаттар өздерінің болашақ қызметінің сайлау алдындағы бағдарламасымен таныстыруы тиіс. Сайлау күні кез-келген сайлауалды үгіт-насихат жұмысы тоқтатылады. Кандидаттарда өздеріне сайлау науқанын жүргізуге көмектесетін, сайлау алдындағы үгітті жүргізетін, кандидаттардың мүдделерін білдіретін сенімді адамдарды (саны шектелмеген) алуға құқылы. Кандидаттар туралы ақпарат, сондай-ақ олар ұсынған бағдарламалық тезистер мен әлеуметтік бастамалар білім беру ұйымының сайтында және олардың әлеуметтік желілердегі ресми парақшаларында, оның ішінде осы мектептің «Жас Ұлан» балалар ұйымының парақшасында орналастырылуға тиіс.

Дауыс беру үміткердің сайлау алды бағдарламасынан кейін сайлау күні өткізіледі. Әр сайлаушы жеке дауыс береді. Сайлаушылар дегеніміз – барлық сынып оқушылары. Үміткерлерге берілген дауыстарды сайлау комиссиясы жүргізеді. Есептеу дауыс беру нәтижелері анықтағанға дейін өткізіледі. Әрбір үміткерге берілген дауыс жеке-жеке саналады. Бірінші кезекте, сайлау жәшігі ашылады, осыдан кейін сайлау комиссиясы бюллетеньдер санын есептеп, сайлауға қатысқан оқушылардың санын, әрбір үміткерге берілген дауыстар саны мен жарамай қалған бюллетеньдердің санын айтады. Осыған қоса сайлау комиссиясы дауыстарды есептеу нәтижесін тексеріп, комиссия төрағасы және оның мүшелері қол қойған хаттама тіркеледі. Сайлау қорытындысы мектеп стендінде орналастырылады. Бұдан бөлек, мектеп сайты мен әлеуметтік желілерде жарияланады. Сөйтіп, ең көп дауыс жинаған үміткер «Ұланбасы» атанады.

Аудандық (қалалық), облыстық және республикалық Көшбасшылар кеңесін сайлау қазанның 1-15 күндері аудандық/қалалық Көшбасшылар

кеңестерінің құрамымен бекітіледі. Кеңестердің құрамымен балалар өкілдіктерінің осы ауданның (қаланың) әрбір білім беру ұйымынан 1 адамнан сайланған көшбасшылары кіреді (қалалық өкілдіктер республикалық және облыстық маңызы бар қалалар үшін, қалған елді мекендер үшін аудандық өкілдіктер құрылады). Қалыптастырылған құрамнан аудандық (қалалық) Кеңестің Ұланбасы лауазымына үміткерлер ұсынылады.

Сайлау конкурстық негізде өтеді, оған 3 кезең кіреді:

1. «Өзін-өзі таныстыру» (үміткердің өзін таныстыруы);

2. Үміткер бағдарламасымен таныстыру;

3. Брифинг (үміткерге сұрақтар).

Дауыс беруге аудандық (қалалық) кеңестің мүшелері қатысады. Үш кезеңнің қорытындысы бойынша ең көп дауыс жинаған үміткер аудан (қала) балаларының өкілі болады және аудандық немесе қалалық Ұланбасы лауазымына тағайындалады. Дәл осындай тәртіппен облыстық және республикалық Ұланбасылар да сайланады. Үш кезеңнің қорытындысы бойынша ең көп дауыс жинаған үміткер бүкіл республикадағы балалардың өкілі болады және республикалық Ұланбасы лауазымына тағайындалады.

Енді Балалар өкілдіктерінің «Жеті жарғы» бағыты» бойынша 2021-2022 оқу жылының 1 жартыжылдығына арналған жұмыс жоспарына тоқталсақ.

Қыркүйек айында Балалар өкілдіктерінің қызметін әлеуметтік желілерде, білім беру мекемелері мен балалар ұйымдарының ресми парақшаларында, сондай-ақ республикалық Көшбасшылар кеңесінің парақшаларында жарияланады.

21-30 қыркүйек күндері мектептегі Ұланбасы сайлауын ұйымдастыру және өткізу, мектептегі балалар өкілдігін қалыптастыру өтеді.

Ал қыркүйек-қазан айларында республика бойынша Балалар өкілдіктерінің көшбасшылары – Ұланбасы базасы құрылады.

1-15 қазан күндері Балалар өкілдіктерінің аудандық (қалалық) құрамын қалыптастыру, аудандық (қалалық) Ұланбасы сайлауын ұйымдастыру және өткізу жоспарланған.

15-25 қазан аралығында Балалар өкілдіктерінің облыстық құрамын қалыптастыру, облыстық Ұланбасы сайлауын ұйымдастыру және өткізу белгіленген.

25-30 қазан күндері Республикалық Балалар өкілдіктерінің кеңесін құру, республикалық Ұланбасы сайлауы өтеді.

Қараша айында мектепте Ұланбасыларға арналған «Құқығым бар» семинар-тренингі ұйымдастырылады.

20 қарашада Дүниежүзілік балалар күніне арналған дөңгелек үстел өтеді. Іс-шара барысында мектепішілік, аудандық, облыстық, республикалық деңгейлерде Дүниежүзілік балалар күніне арналған дөңгелек үстелдер, конференциялар ұйымдастырылады. Дөңгелек үстелдер мен конференциялар аясында балалардың құқықтарын қорғаудың өзекті мәселелері талқыланады.

Желтоқсан айында «Жас Ұлан» ұйымының белсенділеріне арналған «Құқығым бар» семинар-

тренингі өтпек. Сонымен қатар осы айда ҚР Тәуелсіздігінің 30 жылдығы қарсаңында республикалық Көшбасшылар кеңесі мүшелерінің ҚР Білім және ғылым министрімен кездесуін өткізу жоспарланған.

Бұдан бөлек, өңірлерде балалардың құқығына байланысты өзекті мәселелерді талқылау апта сайын 1 рет өтіп тұрады. Оған әр өңірдің өкілдік мүшелері қатысады.

Жыл бойы Балалар өкілдіктерінің көшбасшылары саналатын Ұланбасы білім беру мекемелерінде балалардың құқықтарын сақтауға мониторинг жүргізетін болады. Сондай-ақ балалардың әлеуметтік жобалары аясында «Балалар бастауы» байқауы ұйымдастырылады. Бұл байқаудың ережесі қосымша жолданатын болады.

Балалардың балалық шақ мәселелерін шешуге және белсенді өмірлік ұстанымдарын тәрбиелеуге бағытталған аталмыш жоба әр мектепте қолдау тауып, өзінің пайдалы тұстарын жан-жақты көрсететініне сенімдіміз.

КАЗАХСТАНСКИЙ ИНДЕКС БЛАГОПОЛУЧИЯ ДЕТЕЙ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Согласно статье 3 Конвенции ООН о Правах ребенка, государство обязано «обеспечить ребенку такую защиту и заботу, которые необходимы для его благополучия…». Обеспечение и охрана прав ребенка как универсальные императивы развития и неотъемлемая часть прогресса человеческого общества являются одним из приоритетных направлений государственной политики.

Эффективность существующей национальной политики по улучшению положения детей в разных сферах во всех развитых странах на регулярной основе измеряется Индексом благополучия детей (далее – Индекс). Данный показатель позволяет определить, насколько дети страны благополучны в целом и по отдельным направлениям.

Возможны следующие подходы к измерению благополучия детей:

1) *Подход, основанный на правах человека*, позволяющий определить благополучие как реализацию прав и возможности для каждого ребенка быть тем, кем он может быть

2) *Эмпирический подход*, включающий исследование субъективных показателей благополучия

Понимая важность измерения благополучия детей для будущего устойчивого развития общества, Казахстан, по поручению Президента страны Касым-Жомарта Токаева, приступил в 2020 году к разработке адаптированной модели Индекса благополучия детей, основанной на глобальной методологии Исследовательского центра ЮНИСЕФ.

Цель разработки Индекса – улучшение положения детей в разных сферах. Индекс позволит определить, насколько дети страны благополучны в целом и по отдельным направлениям. Также даст возможность отслеживать эффективность национальной политики в разных сферах в разрезе регионов.

1 апреля 2021 года Комитет по охране прав детей, Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ) и Институт экономических исследований подписали совместный План мероприятий по внедрению методологии бюджета для детей и Казахстанского индекса оценки детского благополучия.

Проект методики оценки благополучия детей в Казахстане разрабатывается экспертами Института экономических исследований при Министерстве национальной экономики РК, который имеет 60-летнюю историю и опыт в разработке стратегических документов страны.

Благодаря финансовой и технической поддержке ЮНИСЕФ разработчики казахстанского индекса получили возможность обсуждать методологию не только с отечественными экспертами, но и экспертами международного уровня, в частности эксперты Исследовательского офиса ЮНИСЕФ Инноченти (Италия) оказывают консультационную поддержку.

Индекс позволит определить, насколько казахстанские дети благополучны в целом и по отдельным направлениям, даст возможность отслеживать эффективность национальной политики в разных сферах в разрезе регионов, а также сможет наглядно продемонстрировать, как меняется качество жизни детей и указать на проблемные зоны в их благополучии.

Согласно предлагаемой методике, казахстанский индекс оценки благополучия детей охватывает 4 сферы (домена):

«Ребенок»

«Семья и общество»

«Государственная политика»

«Положение в стране».

Основную ответственность за благополучие ребенка в сфере «Ребенок» (микросистема) несут родители, в сфере «Семья и общество» (мезосистема) – семья, работодатель и социум, в сфере «Государственная политика» (экзосистема) – государственные органы в области социальной политики, а в сфере «Положение в стране» (макросистема) – Правительство.

В среднем по результатам предварительного анализа статистических данных Индекс благополучия детей по Казахстану равен 58,5, опросных данных – 52,1, а по результатам анализа статистических и опросных данных – 56,7.

Тестирование опросных индикаторов проекта Методики индекса благополучия детей прошли 150 тыс. респондентов в 10 регионах посредством онлайн-анкетирования и 124 интервью. Результаты показали высокую общую удовлетворенность жизнью – 9,5 баллов из 10.

В 2022 году планируется внедрение Казахстанского индекса благополучия детей, который охватит безопасность, здоровье, образование, материальное благополучие, социализацию детей.

Запуск Индекса детского благополучия позволит отслеживать на постоянной основе ситуацию с детьми в стране и принимать решения, базирующиеся на объективных показателях. Система национального мониторинга детского благополучия является важным проектом для Казахстана. Индекс сможет наглядно продемонстрировать, как меняется качество жизни детей, и указать на проблемные зоны в их благополучии.

Таким образом, главной целью, ради которой разрабатываются индексы и отслеживаются статистические показатели, является улучшение положения детей, которое возможно только при отслеживании изменения ситуации в ответ на определенную политику в отношении детей, экономики и демографии в целом.

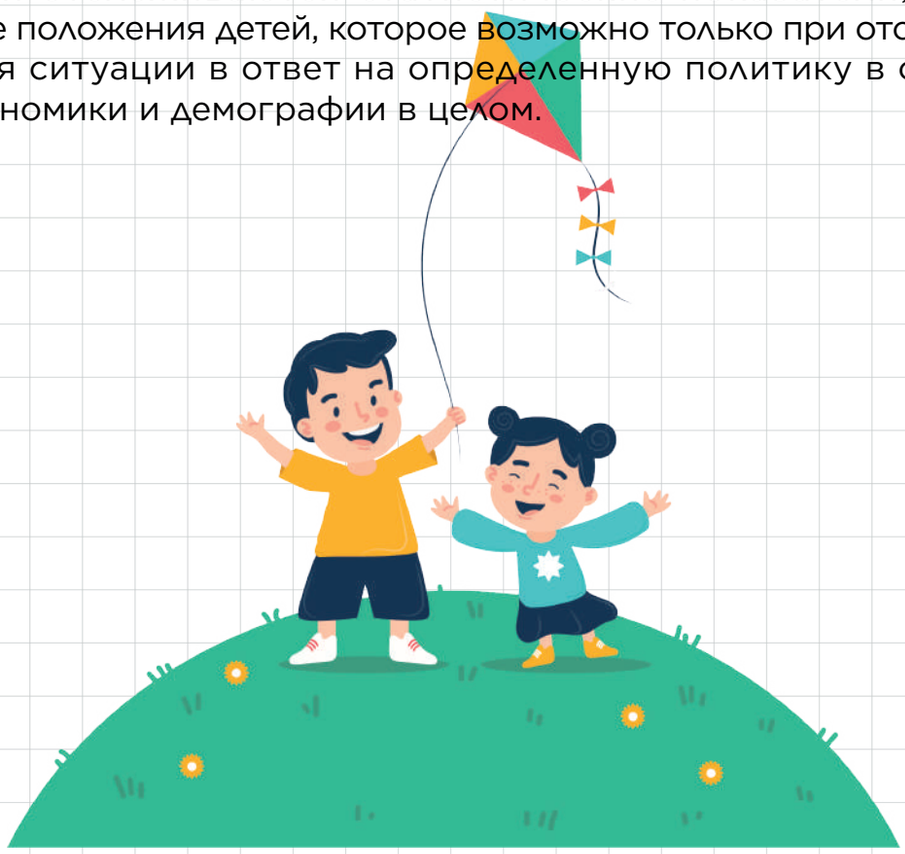

GAMBLING: Lifetime Addiction

Gambling addiction still remains one of the global problems. Many people treat gambling as an entertaining thing, not realizing that this addiction leads to destructive consequences for society. However, addiction to gambling can be considered to be not only an addiction or a temporary hobby, but also a psychological challenge.

Scientists equally compare it to alcohol and drug addiction. Unfortunately, people of all ages suffer from gambling addiction, from children to adults. Unlike other resembling types of addiction, gambling addiction primarily deals with emotions and does not affect a person's physical health. Despite the fact that the principles of attraction are identical for every addiction, gambling addiction is difficult to be determined due to the absence of the painful condition that is seen when being alcohol or drug addicted. According to statistics, teenagers are more likely to become addicted to gambling, with predominantly men suffering from

gambling addiction.

According to a 2012 survey conducted in the United States, more than 5 million US citizens were addicted to gambling and needed special treatment.

Gambling addicts may consider it as a hobby, but, according to the International Classification of Diseases, gambling addiction, scientifically known as “ludomania”, is given the F63.0 code. It represents pathological attraction to gambling. A disease does not only bring consequences. It is, first of all, caused by some reasons. Gambling addiction starts to develop beginning with a nonthreatening addiction to computer games, ending up with completely frightening consequences.

Almost all adults’ issues flow from their childhood. A childhood trauma may be the cause for these issues. If left unattended, a childbegins to feel lonely. And this feeling of loneliness may be considered to be one of the main reasons to start playing. In the beginning, ordinary computer games played from morning to night can be the relief. Then it transforms to addiction. Feeling distant from their friends, gamers get into the imaginary world of visual communication. Winning their favorite games replaces their needs and lack of attention in real life. Sometimes they can even copy the image of game heroes. A healthy attraction to play is common to all children, but if the child cannot feel calm being outside the game, then it is high time for parents to start worrying. The child then starts to constantly replay the situation of the previous game in mind. It makes them urge to start a new one, even if far away from the computer. Because of playing at night and all day long, children begin behaving aggressively when they are forbidden to play.

Spending much time in the virtual world, children begin to experience difficulties in studying. This may significantly increase their desire to play. A childhood hobby for playing favorite computer games generates an addiction to gambling and taking risk, which can lead to illnesses in future. Children do not always win, but each loss forces them to play more and more, feeding their hope of winning next time. Once in a game, children can no longer stop playing.

Gamblers cannot indicate their illness without the intervention of other people. They do not even understand the reasons and goals explaining why they play.

After some time, ordinary computer games children systematically spend much time in can be replaced by slot machines because of the increased interest of winning at a new game.

Nowadays, everyone has an acquaintance or a friend who suffers from this addiction. The story always begins in the same way. Someone starts playing for easy money, others need a constant flow of adrenaline obtained from the game and winning. The desire to make easy money may be one of the additional reasons, but not the main one. A person who starts gambling for money becomes a hostage of it after some time.

The system of the gambling business is that at first players are given the opportunity to win several times in a row, and after that, when they raise the sum of bets and anticipate the win, they begin to lose.

Psychologists classify this technique as “hook”. At first people are lured to easily increase their income, and only after that they start pull money out of their pockets. While some people profit from gambling addicts, whole families suffer and collapse at the same time. Losing a game, addicts begin to increase their bets more and more, going deeply in debt. They sometimes may even lose valuable belongings and homes.

Unfortunately, one of our respondents' stories ended this way. Aslan (real name has been changed) graduated from one of the best schools in his hometown. Then he was awarded a scholarship to study in one of the most prestigious universities of the southern capital city. His friends and he began to gamble in their student days. Together with his groupmates after classes, Aslan went to an internet cafe and made bets. It all started just with betting on football matches, then hockey and tennis also became interesting for the friends. According to Aslan, he was able to control his own budget. The attraction to gambling was supported by the collaborative spirit, not by his own desire to win, though the sums from the winnings could cover his daily expenses. Graduating from the university, Aslan got a job in his specialization. Then he felt that he wanted to try something new. Usual tasks and repetitive routine quickly got him bored. He wanted to feel more energy and started playing in the evenings. Gradually increasing the sum of bets, Aslan could win his monthly salary in a single night. Sometimes he could lose all in a twinkling of an eye.

Aslan constantly borrowed money from his friends, relatives and colleagues. After some time, the amount of his debts increased. He could not cover these debts on his own, and his parents had to sell their only apartment. They forced Aslan to go to a psychologist, yet, after a while, he started playing once again. Feeling that gambling was absorbing him, Aslan contacted the specialists of a psychiatric clinic and underwent six months of treatment. He is 27 years old now and keeps away from any slot machine. He even tries not to play in his mind for he is being treated in a specialized institution once a year. "First of all, every gambler has to admit that he or she is ill", Aslan says. When his parents asked a psychologist for help, the treatment technique did not help Aslan much. A complete course of rehabilitation in a specialized institution helped him realize and accept his being addicted. The chance of starting to gamble again still exists, though he hasn not played for already 2 years. To lower this chance, Aslan begins thinking of the consequences and material problems in which his parents are now due to the addiction of their only son.

The consequences of gambling for Batyrkhan (real name has been changed) were not so bad materially. However, Batyrkhan put an end to his future goals and buried his childhood dream. Batyrkhan had been interested in computers since his childhood. He chose to become an IT engineer without any doubts. His interest in computer games remained in his childhood, but his love for sports led to gambling addiction. Batyrkhan began to bet for his favorite football team just for fun. Then this interest grew into addiction. Being a student, he encumbered his laptop and later was expelled from the university for academical failure. His parents made him return to his hometown, but he continued to play there too. Due to the gambling addiction, Batyrkhan's close friends avoided him because he always borrowed money from them to make bets, not being able to return it. The only people who helped Batyrkhan fight against the addiction were his parents. His father sent him to work in the agricultural sector. Batyrkhan did not have any opportunity to make bets in the countryside. Physical activity and constant hard work made Batyrkhan reconsider his interests. "I had to get up early in the morning and work in the heat to earn money. Having received my first salary after working so hard, I could not even let myself buy clothes. I realized how hard it is to make money and how

silly it is to spend it on bets," Batyrkhan says, a smile on his face. After all this, he pulled himself together and recovered in his university. Now he replaces the desire to play with physical activities. Sport takes him away from thinking to start betting again.

We managed to put our respondents' stories into just two paragraphs, but in real life gambling addiction became a turning point in their lives. They had to spend several years treating their addiction. There are other stories, but many people try not to talk about it in public. According to the statistics, gambling addiction is one of the leading causes for suicides. Gamblers often tend to go in debt much deeper. Gambling addiction destroys not only people's lives, but also destroys entire families. Nowadays, governments are creating more gambling laws, improving measures to combat this addiction. In Kazakhstan, bookmaker companies' work was changed under the legislation. The laws came into force in January this year. After casinos in our country were forced to move into special gambling zones, many gamblers started to make

Gamblers had to spend several years treating their addiction

bets on sports using the help of the bookmakers.

The amendments to the Act on the Gambling Business will let the institutions take into account all the bets made in the country. The Bet Recording Center has been created in Kazakhstan. It will keep records of all bets made by citizens in the country's bookmakers. The Ministry of Culture and Sports of the Republic of Kazakhstan regulates the activities of the Bet Recording Center. This means are intended for identifying people who are at risk and taking all needed measures to help and treat them. According to the new amendments to the Act on the Gambling Business, restrictive measures can be taken towards gambling addicts at the request of their relatives. These amendments will control the activities of bookmakers, and, what is more important, save and help many gambling addicts who suffer from their addiction.

ЗАМАНАУИ МҰҒАЛІМ ҚАНДАЙ БОЛУЫ КЕРЕК?

XXI ҒАСЫР МҰҒАЛІМІНІҢ ПОРТРЕТІ

Ұстаз ол – ұлы, құрметті маман. Ардақты, ұлағатты ұстаздардың еңбегі әр оқушының жадында мәңгілікке сақталады. Өйткені ұстаз оқушы білім ордасына келген кезден бастап, оның жанашырына, тіпті екінші ата-анасына айналады десек те болады. Мұғалім балаға тәрбие мен білім береді. Десе де, бізді қоршаған орта үнемі өзгеріске ұшырап отырады. Оған қоса адамдар, яғни біз де өзгереміз. Бұған оқушылармен тікелей жұмыс істейтін мұғалімдер де дайын болуы керек. Мұғалімдер оқушылармен коммуникация жасауға және олардың тікелей жұмыс міндеттерін тиімді жүзеге асыруға қол ұшын беретін белгілі бір жеке және кәсіби қасиеттерге ие болуы тиіс.

Бәріміз білетіндей, XXI ғасыр – ақпараттық технологияның және ғылымның дамыған заманы. Заман кез келген адамнан әмбебеп болуды талап етеді. Атап айтқанда, ұстаздар да өмір ағымымен бірге жаңғыруы тиіс.

Ұстаз заман ағымымен бірге еріп жүруі қажет: сабағында жаңа технологияларды, түрлі әдіс-тәсілдерді пайдаланып, материалды еркін меңгергені жөн. Негативті мектепке кіреберісте тастап, оқушыларға мейірбандылық сыйлап, жылы шырай таныта білуі қажет. Келешек осындай ұстаздарға тікелей байланысты.

Заманауи мұғалім қандай? Ол – шығармашылық қабілеттерді дамытуға жағдай жасай алатын, оқушылардың білімді қабылдауға деген құштарлығын дамыта алатын, өз бетінше ойлауға үйрететін, материалды оқыту барысында өз бетінше сұрақтар құрастыра алатын, өз білімін толығырақ іске асыра алатын адам. Сонымен қатар пәндерді оқуға деген ынтасын арттырып, олардың жеке бейімділігі мен талантын көтермелейтін тұлға. Қазіргі мұғалім үнемі шығармашылық ізденіс үстінде жүреді, олар «Мектеп оқушыларына не

үйрету керек?» деген маңызды сауалға жауап іздеп келеді. Қазіргі заманауи мұғалім – кәсібіне және оқушыларға деген сүйіспеншілікті, мейірімділікті үйлестіретін маман, бұл мамандар оқушыларға білім беріп қана қоймай, сонымен бірге өз оқушыларынан да үйрене алатын маман иелері. Қазіргі заманғы мұғалім әр баланың жан дүниесіндегі ең жақсы қасиеттерді анықтап, балаларды алған білімін ұнатуға ынталандыруы керек, сонда ғана оқушылар мектепті бітіргеннен кейін өздерінің қоғамдағы орнын анық түсініп, оның пайдасына жұмыс істей алады.

Қазіргі мұғалім – ол кәсіби маман. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі оның кәсіби қажеттілігімен анықталады. Қазіргі мұғалімнің, ұстаздың өзгешеліктері бар. Олар: өзін үнемі жетілдіруі, сынақтауы, білімі және мәдениеті. Өз-өзін тәрбиелеу қажеттілігінсіз мұғалімнің кәсіби өсуі мүмкін емес. Қазіргі мұғалім қол жеткізген нәрсеге ешқашан қанағаттанбауы керек. Бұл – өте маңызды. Сондай-ақ алға ұмтылу да өте маңызды, өйткені мұғалімнің жұмысы – шексіз шығармашылықтың көзі.

Бүгінгі таңда мұғалім білім көзі ғана емес, онымен бірге оқу-тәрбие процесінің белсенді қатысушысы болуы керек. Мұғалімнің міндеті – әр баланы оқу процесіне қатыстырып, оны тыңдай білу, көмекшісіне айналдыру, оқушының көзімен оны мазалайтын

мәселеге үңілу. Әдісті жақсы меңгерген мұғалім ғана педагогикалық әрекетті дұрыс ұйымдастыра алады, сабаққа тыңғылықты дайындалады.

Талдықорған қаласындағы Б.Сырттанұлы атындағы No25 орта мектептің директоры Айман Қабдығалиеваның ойынша, заманауи мұғалім білім саласындағы барлық өзгерістерге бейім және дайын болу керек. Ақпараттар ағымының толассыз өзгеруіне байланысты, сол ақпарат легімен уақытылы танысып, заман ағымына ілесіп отыру керек. Бір орнында отырып қалу – бүгінгі өзгермелі заман мұғаліміне тән қасиет емес.

«Ұстаздың биігі ойлана қарасаң, биіктей береді, үңіле қарасаң, тереңдей береді, қол созсаң қарсы алдыңда, айналсаң, артыңда тұрғандай» – деп Сократ айтқандай, мұғалім – білімнің, ізгіліктің, инновацияның нышаны. Ұстаз – әрқашанда сыйлы болуға лайықты маман иесі. Өйткені адам дүниеге келгеннен соң өз орнын адаспай табуы қажет. Ол үшін тәрбиені, білімді қажет ететіні сөзсіз. Осындай түсініктерді оқушы бойына сіңіру – ұлағатты ұстаздың еншісінде. Сондықтан болашақ ұрпақты тәрбиелейтін ұстаз – ақыл айтар және жол көрсетер кеңесшісі. Осы тұста Абай атамыздың: «Ақырын жүріп, анық бас, еңбегің кетпес далаға. Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға», – деп айтып кеткен өлең жолдары еске түседі. Өмірде ұстаз шәкірті бір кірпіш болып қаланып, ұстазынан озса, онда, жылдар бойы жұмсаған күш-жігер мен еңбектің, төккен тердің ақталғаны. Мұғалім үшін осыдан артық бақыт болмас», – деп айтты мектеп директоры.

Ұстаздың бойында болуы керек қасиеттер

Қай кезеңде болсын, ұстаз ұлы тұлға болып қала береді. Ұстаздығынан айнымас үшін бұл маман иесінің бойында айрықша қасиеттері болуы қажет.

«Қазіргі мұғалім бойында, ең бастысы, сабырлылық және шыдамдылық қасиеттері керек деген пікірді үнемі еске салып отырамын. Қандай жағдай болмасын, мұғалім өзінің беделін түсірмеуі қажет. Мұғалім беделі әр ұстаздың өзіне байланысты. Қоғам өміріндегі кездесетін келеңсіз жайттарға да, әсіресе әлеуметтік желідегі саяси тақырыптарға ұстаз өзінің үлкен білім иесі екенін, зиялы қауым өкілі ретінде әр түрлі алып-қашпа әңгімелерге терең біліміне сүйене отырып, жауап беру керек деп ойлаймын. Бүгінгі қоғам алдында өзінің беделін әрқашан биіктен көрсете білуі қажет. Себебі ұстаз – ұлт болашағын тәрбиелеуші тұлға. Мектеп қабырғасында оқушылар өзінің ұстазына қарап бой түзейді, ұқсағысы келеді. Осыны естен шығармаған жөн», – деп айтты ұлағатты ұстаз сұхбатында.

Бүгінгі таңда мұғалім адами қасиеттерді бойына сіңірген, туған елінің салт-дәстүрін бағалай алатын және басқалардың салтын құрметтейтін, қоғамды дамытуға үлес қосқысы келетін, мықты, зияткер, дарынды, еңбекқор тұлғаны өсіруі қажет.

Қазіргі мұғалім ең алдымен қарапайым адам болуы керек. Бұл оның жоғары адамгершілік қасиеттерге ие болуы, белсенді позициясы болуы және қоғамдық өмірге қатысуы керек дегенді білдіреді.

Адамға тән қасиеттер жетерлік, ол – адамгершілік, белгілі бір руханилық, гуманизм. Жақсы мұғалім үнемі өз қателіктерін мойындайды және оны түзетеді, оқушыларға құрметпен қарап, барлығымен бірдей байланыс орнатуға тырысады.

Сонымен қатар жиырма бірінші ғасыр мұғалімінің басты құндылығы – заманауи техниканы игеру, оны оқу процесінде пайдалана білуі. Қазір қағаз

бен қаламның заманы артта қалып, оны бәріміз компьютермен алмастырдық. Енді мұғалімдер жаңа заманға бейім жастардың көңілін алдандыра да, сабақты қызықты өткізе де алады. Ол үшін мұғалім әрдайым өз білімін жетілдіріп, біліктілігін де арттырып отыруы керек.

Талдықорған қаласындағы Б.Сырттанұлы атындағы No25 орта мектептің директоры Айман Қабдығалиеваның айтуынша, білім саласында біліктілікті арттыру мәселесі әрқашан да өзекті екені рас.

Бүгінгі күні ұстаздар өз біліктіліктерін үш жылда бір рет арттыру керек екені айтылуда. Әрине, бұл – құптарлық бастама. Дегенмен, ұстаз білімнің биік шыңын бағындырғысы келсе, өз білім деңгейін күнделікті арттыру қажет деп есептеймін. Білімді дамыту мәселесін ішкі және сыртқы фактор деп бөлуге болады. Сыртқы деп отырғанымыз – квалификацияны арттыру курстарына және орталықтарында шыңдау. Бұл да – керек процесс. Дегенмен де, бастысы - ішкі фактор. Мектепішілік кәсіби қоғамдастық аясында, сабақтарға қатысу, бірлесе сабақты жоспарлау, бір-біріне кері байланыс беру арқылы біліктілікті жетілдіру әлдеқайда тиімді. Яғни оқыту процесіндегі кездесетін кеселдерді, кедергілерді бірге талқылау, шешімін бірлесіп табу – біліктілікті арттырудың ең пайдалы жолы. Бұл ғылыми дәлелденген. Мен өз мектебімде мұғалімдердің біліктілігін арттыруды осындай бірнеше қадамнан тұратын мектепті дамыту жоспарының басымдығы етіп алдым. Дана Абайдың он бесінші қара сөзіндегі «Егерде есті кісілердің қатарында болғың келсе, күніне бір мәрте, болмаса жұмасында бір, ең болмаса айында бір, өзіннен өзің есеп ал!» деген тағылымды сөзін басшылыққа алып, жұмыс істеп келеміз. Демек, мұғалімдердің рефлексиялық дағдысын дамыту маңызды.

Заманауи мұғалімдердің айрықша белгісі – оқушыны XXI ғасырға, яғни бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында тынбай еңбек етіп жүрген маман. Бүгінгі таңда жас ұрпақтың саналы болып өсуі және сапалы тәрбие алуы ұстазға тікелей байланысты. Өмірдің заңы – алға жылжу, озу.

XX ғасыр және XXI ғасыр мұғалімдерінің өзгешелігі неде?

«Заманына қарай адамы» деген сөз бекер айтылмаса керек. Әрине, екі заман мұғалімдерінің білім беру процесінде айтарлықтай алшақтық бар. Себебі өткен ғасыр қазіргі замандай болмады. Қазіргі кезде ғаламтор, компьютер, қашықтан оқыту, жаңа әдістемелік құралдар сияқты жаңа, тың дүниелер күнделікті өміріміздің бір бөлігіне айналып үлгерді.

Қазір жаңа көзқарастағы, жаңа компьютерлік технологияларға ұмтылатын, сыни тұрғыдан ойлайтын жаңа ұрпақтың балалары өсіп келеді.

«Өткен заман мен қазіргі кезеңді салыстырып қарасақ, екеуі – екі мүлде екі бөлек әлем. Бізге білім мен тәрбие берген мұғалімдерде еркіндік болды. Бірақ қуатты тәрбиенің мектебі XX ғасырда болды. Өйткені тәрбиенің өткір әдіс-тәсілдерін пайдаланса да, ата-ана да, оқушы да ренжімейтін, шу шығармайтын. Олар оны түсініп, солай дұрыс деп ойлайтын. Сол тәрбиені көрген балалар – қазіргі таңда ел басқарып жүрген азаматтар қатарында. Ал қазіргі жас ұрпақты тәрбиелейтін ұстаздарда шектеулі дүние жетерлік. Оқушыны тәрбиелеп жүрген заманауи ұстаздарға алдымен сабыр, ұстамдылық қасиеттері қажет. Қазіргі заманның ұрпақтары – әлеуметтік желілерді, ғаламторды, қашықтан оқуды меңгерген, сондай-ақ коронавирус жағдайында өмір сүріп жүрген ұрпақ. Бұл балалардың білімдері тұрақсыз, есте сақтау қабілеттері де қуантарлықтай дәрежеде емес. Бүгінгі күні мұғалімдерге оңай

емес. Бар білімдерін аямай үйретіп жүр», – деп айтты мұғалім Айман Қабдығалиева.

Сонымен қатар тәжірибелі мұғалімнен тәлім алған бала өмірден өз жолын тауып, білімді де, табысты тұлғаға айналатынына сөз жоқ. Өз ісіне әділ адам білім алудан, өзін дамытудан ерінбейді, мұндай маманның әр сабағында заманның жаңалығы, лебі сезіліп тұрады. Өткен кезеңдегі ұстаз дұрыс бағыт-бағдарының арқасында балалармен байланыс орната алып, оларға қажетті білім мен тәрбиені бере білді.

Мұғалім өзінің білімін үздіксіз дамытып, жетілдіріп отырғанда ғана сыйлы ұстаз бола алады. «Оқуды, ізденуді тоқтатысымен, оның мұғалімдігі жойылады» деп Константин Ушинский айтқандай, педагогтар өздеріне жүктелген міндетті мүлтіксіз орындауы тиіс. Сол себепті іздену, даму, кәсіби өсу, біліктілігін арттыру – мамандардың кезек күттірмейтін міндеттерінің бірі.

Жас мамандарға білім ордасының үйретері, берері жетерлік. Одан бөлек, тәжірибесі мол ұстаздар да ақыл-кеңестерін аяп қалған емес.

«Егер болашақтың өзгеруін қаласаң, өзің қазіргі сәттің өзгерісі бол», – деп Ганди айтқандай, ағысы күшті қоғамның талабына сай болу – әр ұстаздың міндеті.

Педагогикалық мамандық адамды жас, белсенді және тынымсыз болуға міндеттейді. Оқушыларды зерттеу жұмысына үйрету, оларды адамзат жинаған тәжірибені құрметтеуге, қоршаған ортаға және өмірге деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу, олармен бірге оқу, білім алуға мұғалім міндетті болады.

Сонымен қатар заманауи мектеп – бұл мейірбандылық, оқушылардың, үш жақты байланыстың, яғни ата-ана-мұғалім-бала серіктестігінің мектебі. Балаларды ассимиляцияланатындай емес, өздері қалайтындай дәрежеде оқыту керек деп ойлау мүлде орынсыз. Бүгінгі оқушы бұл – тек білім алатын

адам ғана емес, ол өзінің, ата-анасының, мектептің намысын қорғайтын адам. Оқушы сыныптастарының серігі, көмекшісі бола білуі керек.

XXI ғасыр мектебін қиындық пен кеселге қарамай, оны дамыту, сапасын өсіру әр заманның мұғаліміне тиесілі.

Қорытындылай келе, қазіргі мұғалім – бұл ең алдымен, шебер мұғалім. Ол өзінің мамандығының басты міндетін жақсы атқарады. Шын мәнінде мұғалім үлкен күшке ие. Қазіргі қоғамда балалар білімнен бұрын, тәлім-тәрбиені қажет етеді. Ол – баламен қатар жүретін, бірақ қажет болған жағдайда жетекшілік ететін адам. Әлем туралы, қарым-қатынас туралы, түрлі құбылыстар туралы ойларын кеңейтетін, жаңа көкжиектерді ашатын адам. Баланы құрметтейтін және оған өзімен теңдей қарайтын адам.

Профессии будущего

Во времена технологического прогресса каждая сфера деятельности активно преобразовывается в новые формы или же отстает по уровню конкурентоспособности. Это стимулирует всех быть на одной волне с изменениями, которые диктует современный мир. Безусловно, международная интеграция также имеет большое влияние на все эти процессы. Стоить отметить, что с изменением векторов развития экономических стратегий также меняется и рынок труда. Сегодня рынок труда оптимизируется меньше, чем за декады лет, и всего за короткий срок острая нехватка специалистов в той или иной сфере может превратиться в переизбыток. Нетрудоустроенные специалисты осваивают иные профессии без требуемой квалификации, растет количество работников широкого профиля, а иногда люди даже эмигрируют, чтобы получить достойный заработок для обеспечения своей семьи в страны, где человеческий труд ценится куда больше, чем на родине. Конечно, не предугадать, какие сферы будут активно развиваться, но можно изучить рынок труда и при выборе своей будущей профессии ориентироваться на эти данные. Благо, все тот же технологический прогресс дает эту возможность каждому, нужно лишь обладать аналитическим складом ума, уметь сравнивать данные в разрезе нескольких лет и понимать, какой стратегии придерживается государство. Нередко можно встретить специалистов узкого профиля, которые работают в сфере услуг или же довольствуются временной прибылью от сезонной деятельности.

В Казахстане очень комфортные условия для ведения своего бизнеса и очень часто можно встретить совсем молодых ребят, которые являются уже работодателями. С другой стороны, многие из вышеперечисленных примеров могут быть проблемными как для высших учебных заведений, так и для студентов. Сейчас одним из критериев оценки качества образования в университетах является уровень трудоустройства выпускников. В данном случае стоить отметить сразу несколько важных моментов: учебные заведения не могут подготовить квалифицированных специалистов, либо абитуриенты имеют недостаточную осведомленность при выборе своей будущей профессии и после окончания не хотят работать в профильной области. Не надо забывать, что и рынок выдвигает свои надобности исходя из тенденций развития определённых сфер, и профессии, которые актуальны сегодня, со временем могут быть менее востребованными. Пока одни профессии доживают свое время, создаются новые рабочие места.

Если всего 6-7 лет назад от студента требовалось хорошее знание теории и базовые практические навыки, то на данный момент студенты уже перед выпуском должны обладать определенным качествами вне зависимости от профессии. Пока будущие выпускники ломают голову над тем, кем им стать в будущем, рынок труда адаптируется и все время испытывает нехватку специалистов. Например, в конце прошлого века почти все учились на бухгалтеров и учителей английского языка. Такая же история сейчас крутится возле юриспруденции, однако все еще имеется острая нехватка качественных кадров. Из-за переизбытка на рынке труда кадров, которые не востребованы, главное внимание уделяется личным качествам или навыкам. Даже университеты адаптируют свои образовательные программы под требования бизнеса и уже со студенческих лет стараются приобщить студентов к производству. Конечно, тот факт, что специалисты узкого профиля будут всегда ценны, не опровергнуть, и все же есть некоторые профессии, которые изживают себя согласно требованиям времени, или их заменяют другие. Активное развитие сферы услуг также увеличивает количество дипломированных специалистов, которые работают не в своей сфере. Люди в нынешнее время начали неплохо жить, поэтому некоторые специальности, которые были связаны с ремонтом и сервисом, уже исчезают, а количество молодых

ребят, которые выбирают такие отрасли, уменьшается год за годом. Например, в крупных городах очень сложно найти специалиста по ремонту часов, а в некоторых привычные будки ремонта обуви заменили салоны по чистке и уходу за одеждой. Идущая во всю силу интеграция технологий с производством также находит альтернативную замену человеческому ресурсу. Искусственный интеллект, переводя тексты, даже если требуются корректировки редактора, все же справляется с основной задачей переводчика. Многие руководители бизнеса отказываются от штатных сотрудников, таких как как юрист и бухгалтер, а их работу отдают консалтинговым компаниям. Пока одни теряют свою работу, другие становятся востребованными. В период высокой конкуренции каждый работодатель уделяет особое внимание имиджу и бренду своей компании, и сегодня уже никого не удивить наличием штатного маркетолога даже в магазине по продаже зимней резины для автомобилей. Здесь нужно четко понимать, что внутренний рынок также адаптируется под международную интеграцию, и буквально через пару лет востребованные профессии в развитых странах будут актуальны и у нас.

Педагоги и врачи

Как бы не росла и не менялась экономика, сколько кризисов бы не прошло, всегда будут востребованы специалисты сферы образования и медицины. Учитывая рост населения и качество жизни, отбор для этих профессий также ужесточается из года в год. Оценка качества оказываемых услуг, требования знания иностранного языка и навыков оказания первой психологической помощи поднимают планку и, соответственно, улучшают уровень профессионализма.

Специалисты сервисных служб

Свою востребованность не потеряют работники сервисных служб и услуг. Если всего 5-6 лет назад люди не понимали необходимость служб и сервисов доставки еды, то сейчас как минимум раз в неделю пользуются ими. К сожалению, данная сфера деятельности не требует квалифицированных знаний и является источником заработка на месте. Поэтому многие молодые люди начинают работать в этих сферах не для дополнительного заработка, а видят его основным источником дохода.

Риелторы

Современные люди не хотят тратить время, его итак не хватает в промежутках между работой и домом, поэтому при покупке или продаже недвижимости многие обращаются к услугам риелтора. Данная профессия не потеряет свою актуальность, учитывая загруженность рынка и поток клиентов. Сегодня хороший риелтор — это специалист, которого очень сложно найти.

Биоинженеры и биотехнологи

Если говорить о глобальных профессиях, которые будут актуальны в ближайшие годы, то обязательно нужно отметить биоинженеров, биотехнологов. Данные сферы активно развиваются и нуждаются в острых умах. Так как это довольно сложные сферы деятельности, не

каждый решается связать свою судьбу с ними, а это значит — небольшая конкуренция и высокий шанс получить трудоустройство.

Работники аграрного сектора

Агропромышленный сектор — один из основных драйверов экономики во многих странах. В последнее время он тоже активно автоматизируется. Все хотят получать продукты без ГМО, а это значит, что и количество частных ферм и фермеров будет расти, учитывая государственные субсидии на поддержку агробизнеса.

IT-специалисты

Так как технологии внедряются во все отрасли, растет потребность в специалистах информационных технологий. Многие данные остаются на серверах и могут быть взломаны или использованы мошенниками, поэтому специалисты по кибербезопасности будут актуальны еще долгое время.

Менеджеры

Во всех сферах есть острая нехватка менеджеров. Люди с определёнными навыками и знаниями в сфере управления проектами также войдут с список тех, кто будет востребован в будущем. Однако это те профессии, которые также требуют опыта работы и больше ориентированы на личностные качества.

Маркетологи

В период, когда на рынке очень много одинаковой продукции разных производителей, важно выстроить четкий алгоритм продвижения своего бренда и увеличения продаж. Проведение маркетинговых исследований, а также использование фишек нейромаркетинга — задачи маркетологов. Поскольку данная профессия развивается с каждым днем благодаря необычайной широте рынка и прогресса в технологиях, квалифицированный маркетолог и менеджер по продажам — профессии, которые не только не потеряют своей актуальности в будущем, но и будут одними из лидирующих по востребованности.

3D-дизайнеры

Благодаря возможностям, которые предоставляют инновационные технологии, также расширяется и спектр относительно новых по сравнению с другими профессий. Специалисты по 3D-дизайну не только входят в список востребованных, но являются и высокооплачиваемыми профессиями.

Наравне с профессиями одинаковую, а порой большую часть внимания работодателей привлекают личностные навыки сотрудников. Данные навыки называются «Soft skills» и являются дополнением к квалификации сотрудников. Сейчас многие работодатели уделяют особое внимание развитию персонала, никто не хочет терять своих сотрудников и старается повышать их квалификацию, тем самым формировать лояльное отношение к своей компании. Работа в команде всегда требует от сотрудников определённых навыков общения и коммуникации, в дополнение к ним есть еще несколько важных навыков, которые нужно развивать молодым ребятам уже сейчас.

Креативность

В каждой работе ценится креативный подход к решению задач, а иногда сообразительность и находчивость сотрудников приносит большую прибыль компаниям. Креативное видение и творческий подход к работе — одни из главных навыков.

Аналитический склад ума

Аналитический склад ума и способность обрабатывать большой поток информации являются ключевыми навыками офисного сотрудника любого ранга, также это навыки, которыми должны обладать финансисты, экономисты и юристы.

Умение решать конфликтные ситуации

В командной работе всегда возможны конфликтные ситуации. Они могут возникнуть и в работе с клиентом, поэтому умение сглаживать углы и находить выход из сложных ситуаций — требуемый навык не только для менеджера.

Умение решать разные задачи

Сегодня недостаточно знать свою профессию хорошо. Чтобы добиться успеха в карьере, важно также уметь работать в мультитасковом режиме, адаптироваться под ситуации и улучшать свои навыки не только в своей профессиональной области.

Данные профессии и навыки будут востребованы еще несколько лет, однако профессии в сферах гражданского строительства, обороной промышленности и производства не будут уступать им. Эти отрасли всегда имели особенность сохранять стабильность.

Выбор будущей профессии — самый важный и ответственный шаг в жизни каждого человека. К сожалению, в период окончания школы выпускники не всегда располагают знаниями, достаточными для принятия столь взвешенного решения, и иногда выбор делается под влиянием эмоций, а плюсы и минусы будущей специальности даже и не рассматриваются. Потому уже в студенческие годы

многие задумываются о своем решении и порой меняют свой выбор, ориентируясь на интересы или востребованность рынка.

Человек проводит значительную часть своей жизни на работе, поэтому для того чтобы получать удовольствие от нее, сохранять мотивацию и реализовывать свой потенциал, нужно делать свой выбор с умом. Для начала необходимо узнать свои сильные и слабые стороны, что подразумевает оценку своих навыков и умений, интересов и ценностей. Важно осознавать диапазон уже имеющихся ваших навыков и знаний, чтобы иметь возможность понять, подходят ли они для той работы, которую вы хотели бы выполнять. Осведомленность о своих навыках также помогает выявить пробелы, которые, возможно, потребуется заполнить для достижения ваших целей. Составьте список всех ваших передаваемых и специализированных навыков с примерами того, когда вы их демонстрировали. Честная оценка навыков, ценностей и интересов окажется полезной при сужении списка вариантов. Вы также сможете увидеть, где вы соответствуете навыкам, которые ищут работодатели. Сегодня для определения требуемых личных качеств для разных сфер деятельности существует множество бесплатных сервисов, а в школах работают профориентаторы, чтобы помогать выпускникам с выбором профессии. Определив личные качества, каждый ребенок может объективно оценить их и сделать правильный выбор.

Бала тәрбиесі: жеке шекара мен достық түсінігі

Баланың қауіпсіздігі – кез келген ата-ананы алаңдататын мәселе. Әлемдік зерттеушілер қауіпсіздікті физикалық әлеуметтік, ақпараттық және психологиялық деп жіктейді. Тек қауіпсіз ортада ғана баланың дамуы сәтті әрі тиімді жүзеге асатыны белгілі. Қазіргі жағдайда бала қауіпсіздігіне қауіп келтіретін дүние көп. Олар – зорлық-зомбылық, буллинг, ақпараттық шабуыл, психоактивтік заттардың қолжетімдігі, терроризм мен экстремизмнің насихатталуы және суицид. Бұл қауіп-қатерге қарсы тұру үшін баланың ішкі және сыртқы ресурсы белгілі бір деңгейде болуы керек. Баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ететін ішкі ресурстың бірі өзінің жеке шекарасын білу мен оны қорғау болып есептеледі. Осы орайда баланың жеке шекарасына қатысты түсінікке тоқталуды жөн көрдік.

Танымал американдық психолог Генри Клаудтың «Шекараның психологиялық мағынасы ол – «Мен» деген ұғымды жеке тұлға ретінде қабылдау» деген сөзі бар. Жеке шекара – әңгімелесуде асып кетуге болмайтын меже. Алайда білмегендіктен балалар құрдастары мен үлкендердің, үлкендер балалар мен қатарластарының жеке шекарасын бұзып жатады.

Балалар психологы Айгүл Рахметқызы әр адамға жеке кеңістік қажет екенін айтады. «*Ересек адамның сау тұлға болып қалыптасуы үшін бала кезінен жеке шекарасын шегендеп алғаны абзал. Мысалы, баланың өзінің жеке құпиялары, ойлары болады. Ата-ана оны да сыйлауы керек. Қаншалықты бала болғанымен, ол баланың өз қызығушылығы, өз ерекшелігі бар. Әрбір адам – жеке тұлға. Сондықтан да баланың кейбір жағдайларына кіріспеу, баланы төмендетпеу, оның пікірін сыйлау, тұлғасын да сыйлау қажет. Бала 6 жастан бастап өз пікірін айта алады. Ата-ана да сол пікірімен санасуы керек. Барлық пікірмен емес, әрине, балаға нені істеуге болады, нені істеуге болмайды, соны түсіндіру керек. Өйткені балаға көп ескерту айтылса, баланың психикасында қорқыныш қалыптасуы мүмкін. Осының салдарынан санасында белгілі бір кедергі пайда болады, бала бір әрекет еткен кезде, мақсатына жеткен кезде осы кедергінің барлығы оған*

әсер етеді. Себебі баланың жеке өміріне араласқан сайын, өзіне жеке шешім қабылдауға мүмкіндік бермеген сайын балада қорқыныш, сенімсіздік пайда болады. Ол да баланың психологиясына кері әсерін тигізеді», – дейді ол.

Өкінішке қарай, баланың жеке шекарасын сақтап, сезімдерін басқаруға біліктілігі жетпей жатады. Бұның бір себебі – отбасында бала шекарасына қажетті деңгейде көңіл бөлінбеуі.

Ата-ана мен жан-жағындағылар балаға рұқсатсыз жақындап, оның заттарын алып, ғаламтордағы парақшаларын ақтаруы мүмкін. Көп жағдайда үлкендер өзінің пікірі жоқ баланы көргісі келеді. Тілалғыш бала әркезде ыңғайлы. Сондықтан жеке шекараның қалыптасуы мен оның отбасында кірігуі өте маңызды.

Бала тұлғасының психологиялық шекарасы – денсаулық пен дамудың маңызды көрсеткіші. Шекарасыз толыққанды мемлекет болмайтыны сияқты, жеке шекарасыз адам да болмайды.

Балалар психологының айтуынша, балаға жеке шекараны сақтау мен сыйлауды үйретудің бірнеше жолы бар.

«*Біріншіден, балаға өзінің жеке шекарасын бағалауды үйрету керек. Екіншіден, жеке шекарасына қауіп төндіргендерге жауап қайтара алуды түсіндіру керек. Үшіншіден, баланы бүкіл жерде қадағалауды доғарған жөн. Сондай-ақ физикалық шекара мәселесін айтқан дұрыс*», – дейді Айгүл Рахметқызы.

Балалар бір жасқа келгенде өзінің қолы мен басқа адамның қолын ажырата алады екен. Осы кезден бастап балалар жеке кеңістікті қабылдай бастайды. Баланың жеке күн тәртібінің болуы, ата-анасы, отбасымен қарым-қатынасынан бөлек уақытының болуы, жеке бөлмесі, жеке телефонының болуы – балалардағы жеке шекараның құрылу белгілері.

Егер сіз бір рет болсын мынандай әрекеттерге барсаңыз, балаңыздың жеке шекарасын бұздыңыз:

- баланың рұқсатынсыз телефонын ақтару, чаттарды оқу;
- баланың көзінше ата-ананың киім ауыстыруы немесе баланың басқа адамдардың көзінше киім ауыстыруы;
- баланың бөлмесіне есігін қақпай кіру;
- баланың киім алуға, жеке заттарды сатып алуға қатысты пікірін, өзіндік қалауын көзге ілмеу.

Кішкентай баланың бойындағы дарынын анықтау үшін оған еркіндік беру керек, оның жеке шекараларын сақтау керек. Еркін өскен бала өз қалауын орындайды, өз ойын ашық айтады, өзіне не керегін нақты біледі. Сондықтан өзі қалаған ойынды ойнайды, өзі ойлаған іс-әрекетті жасайды. Мысалы, бір бала музыканың дауысын естісе, ыңылдап әндетіп немесе би билеп кетуі мүмкін, ал кейбір бала физикалық түрде бір сәтке болсын тыншымай, секіріп, жүгіріп жүреді, ал енді бір бала тыныш қана отырып сурет салуды және үйдің суретін салуды жақсы көруі мүмкін. Осындай детальді сәттерде баланың дарынын, қабілетін бақылап, әрі қарай сол қабілетінің ашылып, дамуына жол сілтеуге болады.

Ал сіз балаңызға «отырма», «жүгірме», «қозғалма», «үндеме» деп тыйым сала берсеңіз не болмақ? Әрине, ондай шектеуде өскен бала өз ойларын ашық айта алмайды, өзі қалайтын нәрсені жасауға қорқады да, іштей тынып жүре береді. Сондықтан, ұмытпаңыз, еркіндік – тұлға болудың негіізгі кілті.

Кіммен болсын, жеке шекараны сақтау өте маңызды. Ал сол шекараны сақтай отыра, адамдармен жақсы қарым-қатынас қалыптастыру да – өте өзекті. Себебі қазақта «Досы көпті жау алмайды» деген мақал бар. «Жүз теңгең болғанша, жүз досың болсын» деген мақал да достың адам өміріндегі рөлінің маңызды екенін түсіндіреді.

Айгүл Рахметқызы адам қарым-қатынас жасау арқылы дамитынын, тұлғалық көзқарас қалыптастыратынын айтады.

«Адам баласы үшін қарым-қатынастың маңызы өте зор. Сондықтан да жанындағы адамдармен тығыз араласуға тырысу керек. Өйткені адам қаншалықты мықты болғанымен, адамға кейде көмек қажет болады. Досы көп болған адам тығырықтан, қиындықтан жеңілдікпен шыға алады. Рухани жағынан шын достар көмегін бере алады. Әр адаммен тіл табысу өте маңызды, әр адамның бойында өз энергетикасы бар, қажетті мотивация алуға, өмірге деген көзқарасты қалыптастыруға, қызығушылығын дамытуға мүмкіндік береді», – дейді психолог.

«Адамның күні адаммен» демекші, адам араласу арқылы өз-өзіне деген сенімділікті арттырады.

«Адам баласы бір-бірімен сөйлесу арқылы қарым-қатынас жасамаса, ішкі күйзеліске тез бейім болады. Оларға араласу қажет, ішкі сырларын бөлісу, тіпті көмек алмаса да, өз ойын айта білу, өз ойын білдіру арқылы жеңілдейді. Досы жоқ адамдар көбінесе ашушаң болып, тез күйзеліске түскіш болады. Өйткені ондай адамдар ішкі ойын ешкімге айта алмайды. Досты да таңдайды. Дос табу да адамның психологиясына байланысты. Көбіне адам өзіне ұқсас адамдарды тартуға тырысады. Адамда зат алмасу процесі болатындай, ақпарат алмасу , өзара көмек беру, өзара пікір алмасудың болуы да маңызды. Сол кезде әр адам тұлғалық жағынан дамиды», – деді ол.

Батыс Австралиядағы Санта-Мария колледжінің зерттеушісі Линда Стэйд балаларға достықты үйрету өте маңызды деп санайды. Ол үшін психолог негізгі 5 қағиданы ұсынып отыр.

Достар жай емес, бір нәрсе үшін қажет

Біз достықты романтикалық түсінікпен қоршаймыз. Біз оны қызмет ретінде қабылдауды ұнатпаймыз. Шын мәнінде, бізге бір дүние керек болғанда ғана досқа қажеттілік артады. Мысалы, бізге осалдығымызды, әлсіздіктеріміз бен оғаш қылықтарымызды қабылдай алатын адамдар қажет. Бұл – қалыпты жағдай. Біз тәуекелдерді қабылдау арқылы адамдарды таңдаймыз. Олармен өз құпияларымызбен бөлісеміз. Олар да сырын айтады, біз де ерекше екенімізді, бізге сенетін және бізді сүйетін адамдар бар екенін түсінеміз. Сондай-ақ, біз өзімізді көңілді, хоббиі мен қызығушылықтарын бөлісетін адамдармен қоршаймыз.

Дос болу мен танымалдылықтың аражігі бар

Танымал болсаңыз, сізді көп адам таниды, бірақ кейде тым танымалдықтың бағасы құндылықтарыңызға опасыздық жасау болып табылады. Біз балалар сияқты ашық болуға, шынайы болуға тырысуымыз керек. Бұл оларға достық пен танымалдылықты ажырата білуге үйретеді. Достармен ғана біз шынайы бола аламыз. Балалар танымал болғысы келгенде, достық ұғымы сұранысқа ие болады. Достық маскасыз қарым- қатынасты қамтиды. Бұл – достық қарым-қатынастың негізі. Ал танымалдық – бұл біреудің үмітіне сәйкес келетін бетперде.

Достық сіздің жеке шекараңыз сияқты маңызды

Достар өздерінің және басқалардың шекаралары қайда екенін нақты түсінген кезде ғана достық берік болады. Жеке кедергілерді орнату оңай емес, ал онлайн әлемде одан да қиын. Онлайн әлемде олар күн сайын жүздеген адамдармен өздерінің сезімдерін, сыртқы келбетін, кімді жақсы көретінін және тіпті не жейтініне дейін бөліседі. Әрине, «шекаралар» ұғымы әрқилы. Достық – бұл ерекше, таңдаулы қарым-қатынас. Дос – бұл жеке дүниемен бөлісетін адам. Ал кейбір балалар дос туралы ұмытып та кетеді, өйткені олар тәулік бойы ғаламтор желісінде отырады.

Дауласу - қалыпты жағдай

Достар арасында дау болады және бұл – қалыпты жағдай. Facebook немесе Instagram платформалары – достықтың өзіндік «нирваналары». Бірақ егер

біз досқа адал болсақ және жеке шекарамызды күзететін болсақ, қақтығыстарды болдырмауға болады. Біз осыны балаларға жеткізуіміз керек. Әйтпесе, олар кез-келген жанжалды дағдарыс және достық қарым-қатынастың соңы ретінде қабылдайды.

Достық мәңгі болмауы да мүмкін

Егер достық аяқталса, бала оны апат,трагедия ретінде қабылдауы мүмкін. Бірақ достықтың аяқталуы көбінесе қалыпты және еріксіз жағдайда болады. Біз жылдам дамып жатырмыз. Біздің талғамымыз, қызығушылықтарымыз, құндылықтарымыз бен өмір салтымыз тез өзгереді.

Флорида Университетінің ғалымдары жетінші сыныптан басталатын достықтың тек 1%-ы бес жылға созылатындығын анықтады. Ал достықтың 76%-ы бір жылға да созылмайды екен. Бұл статистика балалардың бәрі ұрсысып, жауға айналды дегенді білдірмейді. Көбінесе «достықтың соңы» – бұл жай ғана қашықтық.

«Менің ойымша, балаларда достықтың өзгеруі – қалыпты жағдай, олар достарымен қарым-қатынас жасау кезінде аз ашуланбауы үшін қажет. Балалардың басында қайғы мен көңілсіздік болуы мүмкін. Біз балаларды барлық жағымсыз эмоциялардан қорғай алмаймыз ғой. Бұл да – қалыпты жағдай және олардың эмоцияларын тануға және атауға, тануға, тыныштандыруға үйрету мүмкіндігі бар. Балалар өсіп, өзгереді, сонымен қатар олардың достары да өзгереді», – дейді ол.

Қазақтың бас ақыны Абай Құнанбаев «Досы жоқпен сырлас, досы көппен сыйлас» деген екен. Бұл да досы көп адамның жаман адам болмайтынын білдірсе керек. Себебі дос болу үшін әр адамның адами қасиеттерді бойына жинаған, түсінігі мол тұлға болуы маңызды. Досы жоқ адамды шетке ысырып тастауға болмайтынын данышпан Абай айтып кетсе керек. Өйткені досы жоқ адамның сырын тыңдайтын да адам керек. Сол себепті де сырласудың адам жанын тазартатын фактор ретіндегі рөлі жоғары екені ақиқат.

Ақын Мұхтар Шаханов та «достықтың ізгілік алаңы екенін» түсіндіреді. Ақын «Достық өлкесінің заңы» деген өлеңінде екі баланың достығы арқылы осы бір ізгі сезімнің қағидасын түсіндіріп бергендей.

Достық деген ізгіліктің алаңы,
Оған куә – ғасырлар мен замандар.
Отанын да сатып кете алады
Қиын шақта досын сатқан адамдар, –

дей отыра, досты сату – Отанды сатқанмен тең екенін бір шумақ өлеңмен түсіндіреді.

Дос демекші, ата-ана да баласына дос бола алады. Қазақстандағы БҰҰ-ның балалар қорының үйлестірушісі Азамат Жаманшинов ата-аналар балаларымен достық қарым-қатынаста болуы керегін айтады.

«Достық қолдау, сенімділік пен шынайылық достық қарым-қатынасты қалыптастырады. Әрине, ондай достық баланың өз жасындағылармен бірге ойнап, кейін өзінің оғаш істері үшін жауапкершілік алмау дегенді білдірмейді. Жалпы достықтың ізгілігі тұрғысынан баламен достықта, жолдастықта болған абзал», – дейді ол.

Ата-аналар балаларына «достық» деген ұғымды түсіндірулері қажет. Оқушы кезде мектепте дос туралы әңгімелер көп кездеседі. «Адал» және «амал» достықтың болуын да, осындай қарым-қатынастың негізін де әке-шеше баласына түсіндіргені дұрыс. Буыны қатпаған бала әлі жеке шекара мен «достық» ұғымын түбегейлі түсінбеуі де мүмкін. Сондықтан балаға достарымен де өзінің жеке шекарасын сақтауы керектігін, бірақ адал дос бола алуы керектігін санасына жеткізген жөн. Әрине, оны тек балаңызбен өзіңіз дос болсаңыз ғана жүзеге асыра аласыз. Себебі сырласу да достық қарым-қатынасқа негізделген.

CHILDREN'S PAGE

Innovative Projects of Young People from Kazakhstan

The article was prepared with the participation of students of the «Media club» (Press Center) of «Spectrum» International School, Nur-Sultan

Digital technologies and free access to information have become the main engines for progress. Scientists used to spend a lot of time studying special literature, gaining experience and conducting researches in order to make scientific discoveries. The modern generation has grown up during the era of innovative technologies and has been successfully making their ideas come true since a young age. We used to imagine scientists as old gray-haired adults, but now the world of science is rapidly filling up with the young. There are many 14-year-old prodigies who earn degrees at prestigious universities and conduct scientific projects while being students. They are confidently striving to make their dreams come true, trying to be useful to society at the same time. Of course, upbringing such young people is not possible without people to look up to. These people inspire and guide young scientists. Think of the software applications and social networks we use on a daily basis. It is surprising that people with great minds managed to realize those things they thought about in their childhood or adolescence life. Many of them were inspired to simplify and improve the lives of people, then making great success because of their dreams. Such global giants as Facebook and WhatsApp appeared in this way. Even the developers of Google once were students when they began the project.

Kazakhstani young people are greatly interested in start-ups and innovative projects. Along with programs for supporting gifted children, young scientists can participate in annual competitions and receive non-repayable funding for the implementation of their own projects. The young talents' inventions are used in production and attract investments from large businesses. One of these interesting inventions is a drone that triggers rains. A big team of young people is currently working on this project. The goal of this project is to combat drought and increase the number of rainfalls in agricultural activities. Graduates of chemistry faculties and competition winners participate in the development of the project. Surprisingly, the managers of the project are the oldest among the young researchers listed below.

1

Internal Combustion Engine Working on Ecologically Clean Hydrogen Fuel

Source: kokshetau.asia/aqmolanews

The author of the project, Alikhan Kair, is currently studying at the Kokshetau Higher Technical College. During the "Aqmola Power" competition, his project was ranked 1st among 58 other projects of the young scientists of the Akmola region. The project demonstrates an engine that does not pollute the environment. The hydrogen fueled engine has an electrochemical generator. During its performance, the hydrogen inside the generator is oxidated and pure water vapor is then disengaged, with the carbon dioxide level being zero (or closing to zero). This type of engines can be used in electric vehicles that have little battery capacity. Unfortunately, the cost for producing such engines is very high. Yet, the young researcher may find new solutions to this issue in the nearest future for he is still working on the project. Alikhan has already attracted significant funding for its implementation.

2

«Oqyp qor»

Source: kazpravda.kz

Lyubov Dudchenko is an 18-year-old young inventor from Almaty. Being in school, she presented a special algorithm that was created for visually-challenged people. This application uses a smartphone camera to detect written texts and instantly reproduce them via speakers. Challenged people will be able to receive information and adapt more quickly in the conditions of inclusive education. In addition, Lyubov Dudchenko made special gloves with built-in GPS sensors that help challenged people move safely.

Artificial Limbs for Physically-Challenged Children

3

Source: www.inform.kz

The students of the Karaganda Bilim-Innovation Lyceum produce artificial limbs for physically-challenged children. These limbs are created by using 3D printers. Producing an artificial limb takes more than 18 hours. Each model is initially designed by a computer program. Then it is constructed by the printer. These limbs attach to the arm and work from the movement of muscles. The students created their project under the supervision and support of their physics teacher. A few years ago, a group of schoolchildren from Pavlodar also presented their artificial limbs models that were created by a 3D printer. These limbs were much cheaper than their alternatives. The schoolchildren sold the finished products at a price 10 times lower than the market average.

4

“Theory of Harmony”

Meet a young genius from Taraz who personally met the legendary Stephen Hawking in 2017. Isaac Mustopulo, just like his hero, is a physics researcher. His “Theory of Harmony” won a special prize at an innovation competition held in the UK. The theory describes methods for gaining more energy resources. Isaac also invented his own method of inclusive education for children.

Air Water

5

The project was presented during the FIRST Global Challenge competition. The competition is aimed at finding effective means to combat global calamities and creating various practical devices from available materials that will serve for the benefit of humankind. A team of 20 high school students from Kazakhstan presented a prototype of the device for producing water from air. The water can be used only for technical purposes. It will help save resources and use them wisely. The installed generator can process up to 20 liters of water per day in average.

6

Smart Lock

Source: https://100janaesim.ruh.kz/ru/participants/2018/ivan-krepak.html

The next genius is likely to be well-known to all talented people of our country. Ivan Krepak implemented a dozen inventions that were successfully patented. In his school years, the whole country was surprised at his inventions. Today Ivan is attracting a lot of funding to his projects. Ivan is widely known for his robots. He also developed several mobile applications that help challenged people. Ivan sparked the interest of a big number of people after he developed his “bLock” security system and a robot that cleans up the environment without assistance. The locking security system can be controlled remotely by a mobile application.

Nowadays, the number of inventions and young scientists in Kazakhstan is constantly growing every day. “Laboratory for Moon Studies”, “Smart Yurt” and “Artificial Honey” are a few other interesting projects of young people from Kazakhstan. Our geniuses value innovative ideas and interest in implementing various systems, as well as creating inventions useful for society. It is delightful that they are trying not only to realize their projects, but also striving for contributing to life improvement. Many young inventors have created different devices and applications for challenged people. Their inventions are not functionally worse than worldwide-known alternatives. They are just much cheaper that the average market price. For educating such young people it is necessary to use a special approach and attract teachers who are ready to inspire them to be creative. Supported by the government, various clubs are functioning in all cities and regional centers. They vary from robotics clubs to special STEAM laboratories. In the nearest future they may become the talent foundry of many young talents.

Presently, the creative potential of the younger generation has become greatly important for every country. Some countries take leading positions in the world economy ranking, even being weaker in production and mineral reserves. According to scientists, many natural resources may lose their value or run out soon. Alternative energy sources have long been popular in European countries. Water there is used several times even after being recycled. The price of utilities is constantly increasing due to the lack of water supplies. The price of gas and fuel changes and increases every day. While some countries are implementing smart planting technologies in agriculture, others are already constructing artificial islands to attract more tourists. All this would not have been possible without the great minds of humankind. We have forgotten about push-button phones, with smartphones replacing them. Creating new modifications, manufacturers add more functions into the “pocket” device.

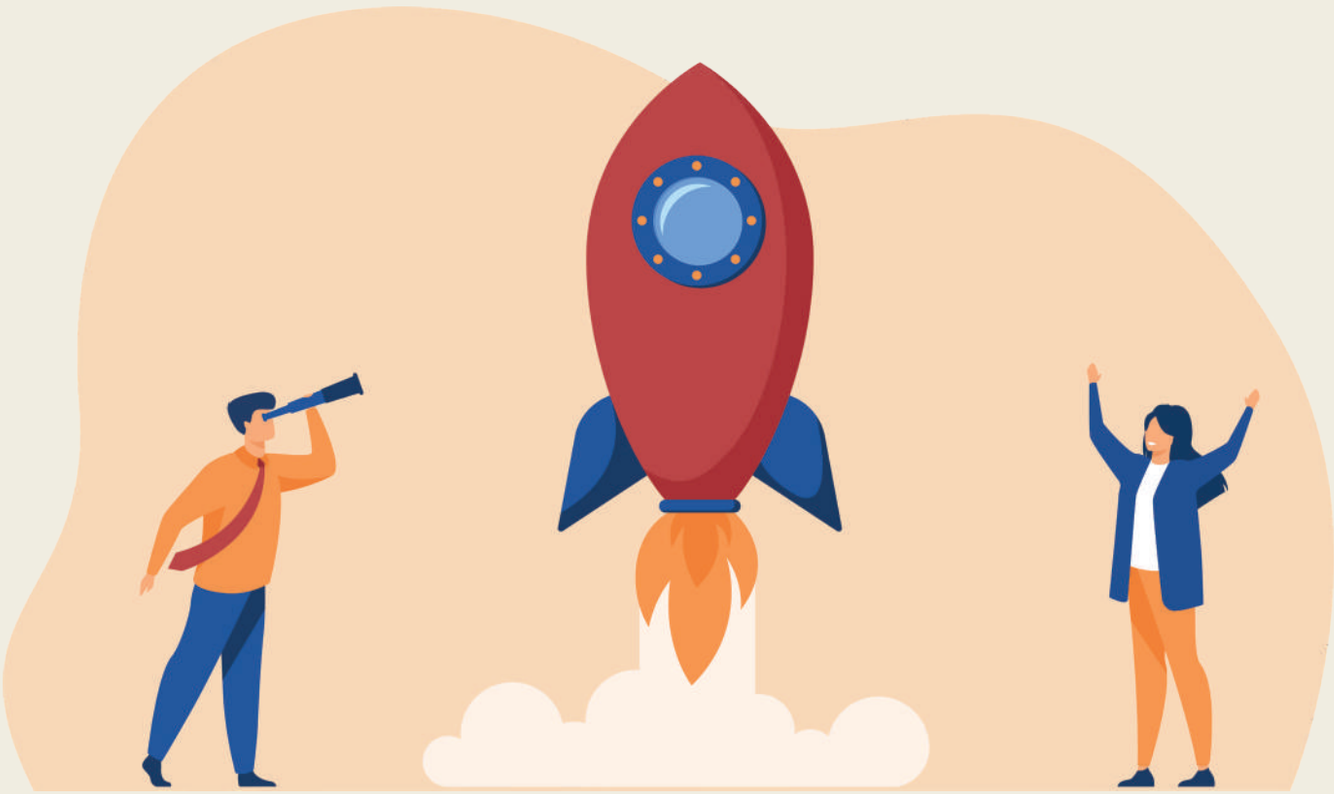

The younger generation often use cloud servers for storing and transferring information, abandoning to use portable devices. Many giant manufacturers attract promising scientists and developers to work on them while countries with struggling economies are experiencing brain drain. Every country is trying to create a comfortable environment for innovative ideas and projects. Much attention in Kazakhstan is paid to the development of gifted young people. Young inventors can participate in various competitions, as well as interact with other talented people. To make the implementation of innovative projects available for all citizens, the government acts as the main customer and promotes this area. The demand for new technologies and products is increasing every day. It stimulates not only citizens, but also educational institutions and private companies to improve their skills and be more competitive. Many higher educational institutions have their own business training centers that are intended for the development and implementation of innovative projects. What is more, these centers are annually financed for its creation, support and provision with comfortable development conditions. Businesses are also improving in their work and service. In order to get any certificate, people had to spend a lot of time in large queues, but now some second-tier banks can even give loans through only a mobile application. All this greatly simplifies people's lives. The idea of all innovative projects is to spend a small number of resources and integrate with new technologies. It simplifies and improves the quality of services, meeting the basic needs of people. The improvement and interest of young people in this area can undoubtedly let us count on success, both in the country's economic growth and the improvement of social life.

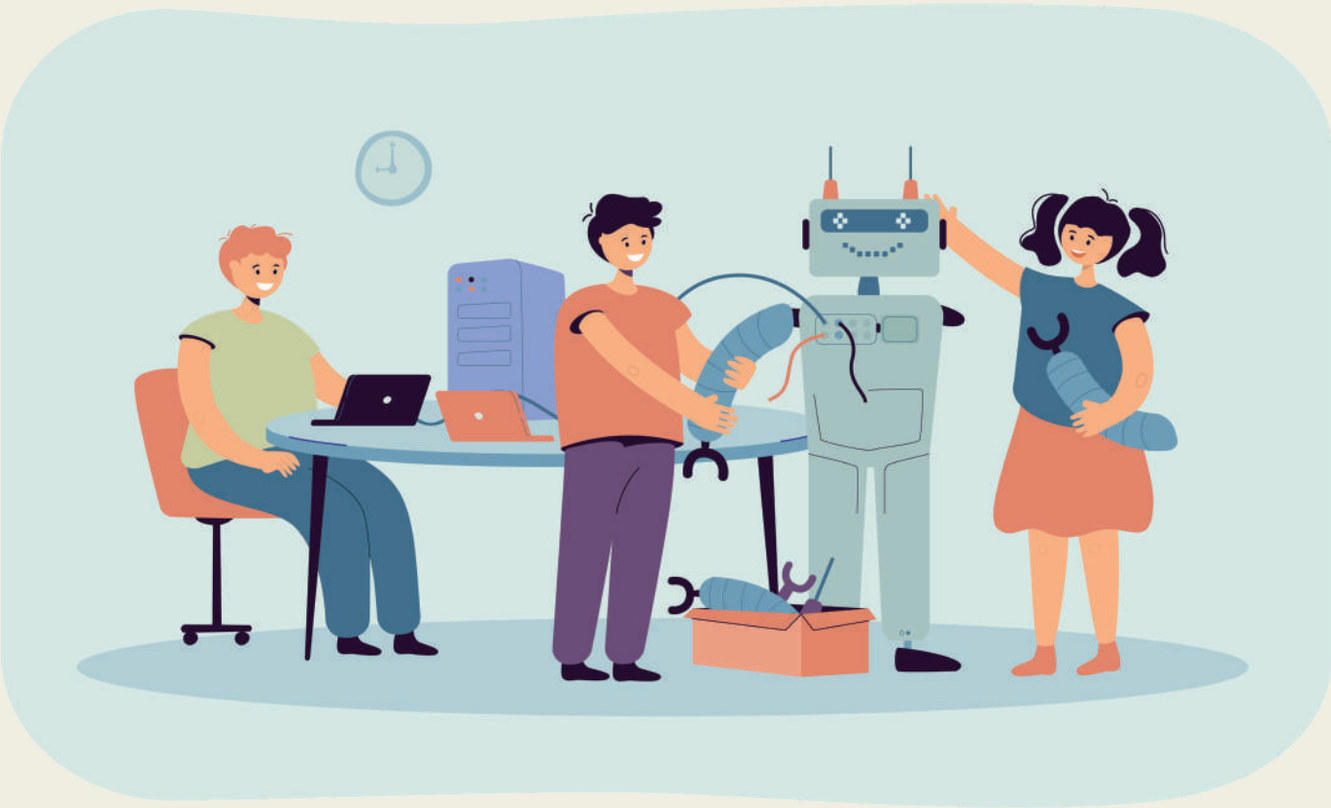

НЕТИКЕТ

Әлеуметтік желіде білу керек 20 ереже

Бүгінде адамдар бір-бірімен офлайннан гөрі онлайнда, яғни әлеуметтік желілер арқылы көбірек байланысқа түседі. Оның үстіне, соңғы жылда әлемді жайлаған коронавирус пандемиясы интернеттің, әсіресе, әлеуметтік желі қолданушылары санының артуына әсер етті. Осы тұста, статистистикаға көз жүгіртсек, ғаламдық Dataportal агенттігінің дерегінше, биылғы шілдедегі жағдай бойынша, бүкіл әлемде 4,48 миллиард адам әлеуметтік желіні қолданады. Бұл барлық жаһан халқының 57%-ын құрап отыр. Жалпы, соңғы 12 айда қолданушылар саны едәуір артқан. Мәселен, әлемде 2021 жылдың шілдесіне дейін әлеуметтік желілерге 520 миллион жаңа қолданушы қосылған.

Ал Қазақстанға келетін болсақ, 2021 жылдың қаңтарындағы дерек бойынша әлеуметтік желілерді 12 миллион адам қолданады. Соңғы бір жыл ішінде пайдаланушылар саны 2,5 миллионға, яғни 26%-ға өскен. Олардың саны 2021 жылдың қаңтарындағы халықтың жалпы санының 63,5%-на тең.

Күн сайын қолданушы санының артуы виртуалды әлемдегі, әсіресе, әлеуметтік желідегі белгілі бір ереженің пайда болуына, мәдениет пен әдептің қалыптасуына, тіпті «нетикет» (Netiquette) терминінің пайда болуына ықпал етті.

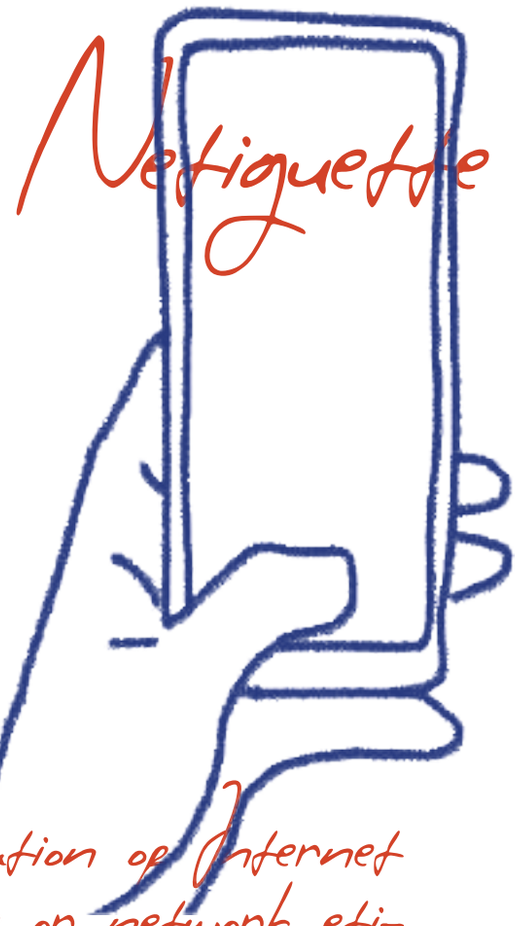

abbreviation of Internet etiquette or network etiquette, guidelines for courteous communication in the online environment.

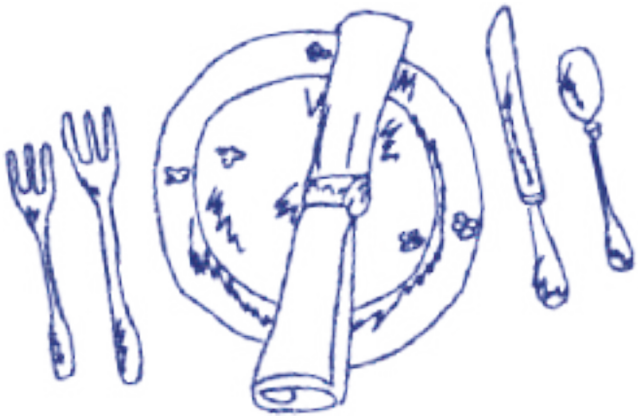

Нетикет дегеніміз – интернетте, әсіресе әлеуметтік желіде өнегелі мінез-құлықты ұстана білу ережелері деген мағынаны береді.

Дегенмен, ағылшындық Debrett's этикет академиясының мамандарының зерттеуінше, адамдар желідегі неэтикет ережелерін аса қолдамайтыны белгілі болған. Сарапшы-мамандардың сөзінше, оған азаматтардың оның барлығынан хабардар болмауы себеп болуы мүмкін. Осы орайда, біз осы мақалада әлеуметтік желідегі этикет, ондағы хат алмасу ережелері, смайликтердің қолданылуы мен аудио хабарламалар жіберу туралы айтатын боламыз. Жалпы, әр әлеуметтік желінің басқа пайдаланушылармен байланыс орнатуда өзіндік ерекшеліктері бар. Бірақ, ең алдымен, әлеуметтік желілер этикетінің жалпы ережелері қандай екенін білу маңызды. Бұл ережелерді сақтамау кейбір жағдайларда парақшаны бұғаттауға немесе тіпті заңды мәселелерге әкелуі әбден мүмкін.

1 Өзіңнің шын аты-жөніңді қолдан. Бұл ереже туралы әлеуметтік желінің барлығы парақшаны ашатын кезде еске салады. Бірақ, бұл міндетті емес, себебі бүркеншік атауды да қолдануға мүмкіндік бар. Алайда, ешқашан телефон нөмірің мен тұрғылықты мекенжайыңды бейтаныс адамдарға берме. Қажет болса, бұл ақпаратты сөйлескен кезде беруге болады. Бірақ, ондай жеке мәліметтерді барлық адамға қолжетімді етіп жазып қою, кейін проблемалардың туындауына әкелуі мүмкін.

2 Аватарға өзіңнің не айналаңдағы басқа нәрселердің суретін қоя аласың. Бірақ, зорлық көрінісі бар сурет болмағаны жөн. Өйткені, әлеуметтік желіде әртүрлі жастағы адамдардың отыратынын ескеру керек. Сонымен қатар, ол суретіңнің айналадағы адамдардың, отбасың және мектептегі адамдардың көретінін ұмытпаған жөн.

3 Желіде өзіңе қатысты жеке ақпараттарды айта бермеген дұрыс. Ондағы алаяқтардың көптігін ескеріп, қауіпсіздік ережелерін сақтаған жөн. Мәселен, фотосуреттерді жаңа танысқан адамдарға жіберме. Мұны тек бір-біріңмен жақынырақ танысқаннан кейін ғана жасауға болады. Сонымен қоса, суреттегі адамдардың барлығын белгілеудің аса қажеттілігі жоқ және басқа адамдармен түскен фотосуреттерді олардың рұқсатынсыз жариялама. Тек танымал адамдардың ғана суреттерін салуға болады, өйткені олар көпшілікке қолжетімді.

4 Парақшасын басқа адамдарға жабық қалдырған достарың мен олардың суреттері туралы ақпаратты үшінші жаққа берме. Себебі, кейбір адам жеке суреттерін бөгде адамдардың көргенін, посттарына пікір қалдырғанын қаламайды. Сол себепті де парақшасын жауып қояды. Сондықтан, ондай дүниелерді де ескеру қажет. Сондай-ақ, саған қызық адамдардың кейбірі сенің профиліңе жазылуын немесе олардың желідегі досың болуын талап ете алмайсың. Егер сен біреуге дос болу туралы өтініш жіберген болсаң және ол оны қабылдамаса, жекеге қабылдап, ренжудің қажеті жоқ. Кейде басқа адамдардың жеке өміріне құрметпен қарау маңызды екенін ұмытпау керек. Егер олар парақшасын қандай да бір себептермен құпия сақтағысы келсе, олардың қалауы солай. Сонымен қоса, достарыңмен арадағы диалогты ешкімге жіберме. Өйткені, екеуара жекеде айтылған мәселелер тек сол жекеде талқыға түсіп, сонда қалуы тиіс. Оны үшінші адамның оқуы этикаға қайшы.

5 Жекеге келген хаттарды ашу кезінде абай болу керек. Өйткені, саған келген хат иесі атының артында қандай адам тұрғаны белгісіз. Сондықтан, сенімді әрі танитын адамдардан келген хаттарды ашқан жөн.

6 Желідегі қарым-қатынаста да әдеп пен сыпайылықтың қарапайым ережелері туралы ұмытпау керек. Мәселен, сәлемдесуді немесе сөйлесіп отырған адамның атын атауды ұмытпа. Қажет болған кезде қоштасып, алғыс айтып өткен жөн. Бірақ, сонымен бірге әңгімелесуші сыпайылықты сарказм немесе басқалай қабылдамауы үшін ол орынды болуы тиіс. Сонымен бірге, смайликтерді, анимациялар мен суреттерді шектен тыс пайдаланба. Кейде олардың көптігінен мәтінді оқу және оның мағынасын түсіну қиынға соғады. Жалпы, көңіл күйді жеткізуге көмектеседі. Бірақ оны жеке хат алмасуда да көп пайдаланудың қажеті жоқ. Сондай-ақ, сөзді не сөйлемді үлкен әріппен жазудан аулақ бол. Себебі, тек бас әріптен тұратын сөз не сөйлем адамның дауысын көтеріп сөйлеп не ұрысып тұрғандай әсер қалдырады.

7 Әрқашан сауатты бол. Офлайн өмірде адамды сыртқы келбетіне қарап бағалайды, бірақ виртуалды әлемде бірінші әсер сенің жазу әдісіңнен қалыптасады. Сөйлесу кезінде тыныс белгілерін дұрыс қоюды ұмытпа, өз ойыңды қысқаша әрі нақты айтуға тырыс, сонымен бірге грамматиканы да ұмытпаған жөн. Сондай-ақ, сөйлесу кезінде жақша мен смайликтерді де көп қолданба. Оларды пайдалану сыпайылықтың белгісі болғанымен, шамадан тыс қолдану кері әсер етуі мүмкін.

8 Достық туралы ұсыныс жібергенде немесе қабылдаған кезде абай болған дұрыс. Егер сен бейтаныс адамнан ұсыныс алсаң, оның басты бетіне қара, мүмкін сендер бір-біріңді бұрыннан білесіңдер, яғни мектепте, үйірмеде немесе басқа да кештерде кездескен шығарсың. Адамдар көбінесе жазбаларың мен фотоларың қызықты болған кезде достық жібереді. Достық туралы ұсыныс жіберген адамның профилін қарап шыққаннан кейін, сенің ұсыныстарды қабылдауға немесе қабылдамауға құқығың бар. Бірақ, таныс емес адамдармен жеке кездесулерге бармаған жөн. Мұндай ұсыныс түскен кезде міндетті түрде ата-анаға айту керек.

9 Басқа пайдаланушыларды өздерімен келіспей, түрлі топтарға қосуға болмайды. Олар үшін қызықты болуы мүмкін деп ойласаң, бірінші айтып, ескерткен жөн. Сонымен бірге, өзің отыратын топтарға сәйкес келмейтін ақпараттарды жіберме. Өйткені, топтағы барлық адамға ол қажет емес.

10 Сен әлеуметтік желілердегі жеке деректеріңді қаншалықты мұқият қорғауға тырыссаң да, сен жариялаған барлық ақпарат сенің ата-анаңа, мектеп басшыларына және бейтаныс адамдарға белгілі болуы мүмкін екенін есте ұстаған жөн. Ешқашан бейтаныс сайттарда, сондай-ақ біреудің өтініші бойынша парақшаларыңның логині мен құпия сөзін берме. Жеке ақпаратыңа қожетімділікті шектеген абзал.

11 Басқа адамдармен сөйлесіп, пікір таластырған тұста оны емес, тек дәлелдерді сынға ал. Әрқашан өз пікіріңді дәлелде, нақты фактілерге сүйен. Адамның жеке басына өтіп, ата-анасы мен басқа тума-туыстары

туралы пікір айту да офлайн өмірдегі секілді онлайн әлемде де қарым-қатынас мәдениетіне қайшы.

12 Парақшаға салған постыңа, фотоларың мен жаңа аватарларыңа «ұнату» белгісін басуды, сонымен бірге оларға респост жасауды сұрамаған жөн. Сенің постың не суретің ұнаса, достарың мен желідегі басқа адамдар «ұнату» белгісін басып, өздері-ақ бөліседі.

13 Біреу саған жазған кезде желіде отырсаң, шама келгенше тезірек жауап беруге тырыс. Дегенмен, сен басқалардан хабарламаңа бірден жауап беруін талап ете алмайсың. Өйткені, сол сәтте олар бос болмауы мүмкін.

14 Әлеуметтік желідегі парақшаңа барлық эмоцияң бен ашуыңды шығарып, жазбаған жөн. Өйткені, кейін жазғаның үшін өкініп қалсаң, ғаламторға салынған дүниені өшіру қиындау болатынын түсіну керек.

15 Сондай-ақ, әлеуметтік желіде ешкімнің постына ар-ожданына тиетін, боқтық сөздер жазба. Бұл қағиданы күнделікті өмірде де ескерген жөн. Өйткені, интернет желісіндегі байланыстың шынайы қарым-қатынастан айтарлықтай ерекшелігі жоқ. Шын мәнінде, интернетке арналған бұл этикет ережелері жалпы қабылданған мінез-құлық нормаларынан еш айырмашылығы жоқ, олар виртуалды қарым-қатынастың ерекшеліктеріне байланысты өзгеруі мүмкін. Мәселен, саған бейтаныс адамдармен қарым-қатынас жасау үшін басқа адамдардың саған қалай қатынас жасағанын қаласаң, сен де дәл сондай қарым-қатынас жасауға дайын болуың керек. Күнделікті өмірде де адамдардың жеке басына қатысты сөздер айту мәдениеттікке жатпаса, онлайн әлемде де дәл солай.

16 Әлеуметтік желіде достарыңның белгілі бір адамға немесе балаға көмек беруге шақыруын жиі көруің мүмкін. Бірақ олар қаншалықты шынайы? Жиналған қаражат шын мәнісінде қайда кетеді? Сондықтан, егер сен көмек сұраған постарды репост жасауды қажет деп санасаң немесе қаржы жіберуді құптасаң, алдымен ондағы ақпараттың

шындыққа сәйкес келетінін және жаңартылғанын анықтауға тырыс. Өйткені, алаяқтарға тап болып, алданып қалуың бек мүмкін.

17 Дыбыстық хабарлама жіберу. Дыбыстық хабарлама жіберу ыңғайлы болғанымен, кейбіреуге 2-3 минуттан жазылған аудиолық хабарламаларды тыңдау ұнамауы мүмкін. Сондықтан, кез келген адамға жіберудің қажеті жоқ. Мүмкіндік болса, дыбыстық хабарлама жібермес бұрын, адамның оған қалай қарайтынын сұрап, қандай да бір қарым-қатынас ережелерін орнату керек. Әсіресе, бір рет көрген, жақсы танымайтын адамдарға ондай хабарлама жіберуден аулақ болған жөн. Себебі, қазіргі заманда көп адамның 2-3 минут бойына аудио тыңдап отыратын уақыты жоқ. Айтқың келген дүниеңді қысқаша, ықшамдап жеткізген жөн.

18 Хэштегтерді қолданудың да өз мәдениеті бар. Олардың санының шамадан тыс көп болуы күмәнді болып көрінеді, әрі хэштегтің көп болуы адамдардың назарын көбірек аударғысы келетіндей әсер қалдыруы мүмкін. Сондай-ақ, қойылған хэштегтер посттағы тақырыппен байланысты болуы керек. Өйткені, бастапқыда хэштегті ойлап тапқандағы мақсат та бір тақырыптағы постарды оңай табуға негізделген. Сонымен бірге, мамандар бестен артық хэштег қоймауға кеңес береді.

19 Саған қажет емес топтарда отырма. Кем дегенде бір-ақ рет керек болған, алайда басқа уақытта аса қажеті жоқ немесе сен үшін пайдасы жоқ топтар мен парақшалардан шығып кеткен жөн. Саған пайдалы болуы мүмкін топтар – белгілі бір бағыттағы жаңалықтар, сабаққа қажетті болуы мүмкін ақпараттар мен мәліметтер. Ал адамдардың жеке өмірлері секілді дүниелер талқыға түсетін парақшалар мен топтардан шама келсе аулақ болған жөн. Біріншіден, олардың бәрін оқып отыру уақыт алады, сонымен қатар әрдайым хат келіп, мазаны алады.

20 Әлеуметтік желіге тәуелді болма. Жалпы, әлеуметтік желілерге тәуелділіктен аулақ болу керек. Әлеуметтік медиаға уақытының көп бөлігін арнайтын адамдар болуы мүмкін. Алайда, желіде отырып қана адаммен қарым-қатынас құру адамның онлайн өмірге бейімделіп, адамдармен оңай қарым-қатынас құруына кері әсерін тигізеді. Сондықтан, онлайн әлемнен көрі офлайн өмірдегі адамдармен тығыз байланыс жасау, мәдениетті болу, коммуникация жасай білу де – қажетті қабілеттердің бірі.

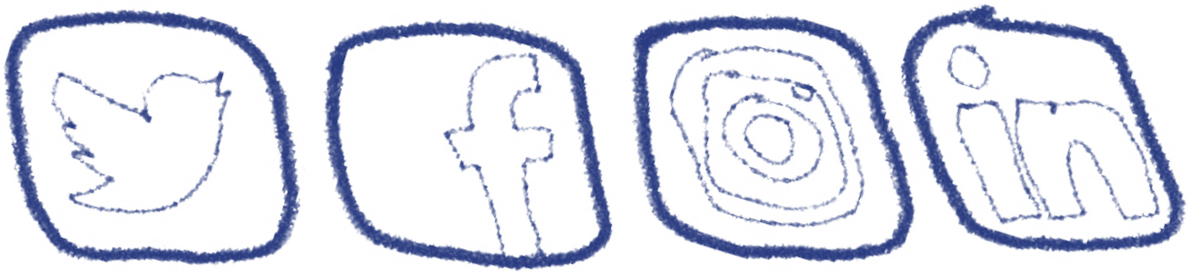

includes rules that provide guidance for appropriate social interaction and technical performance online

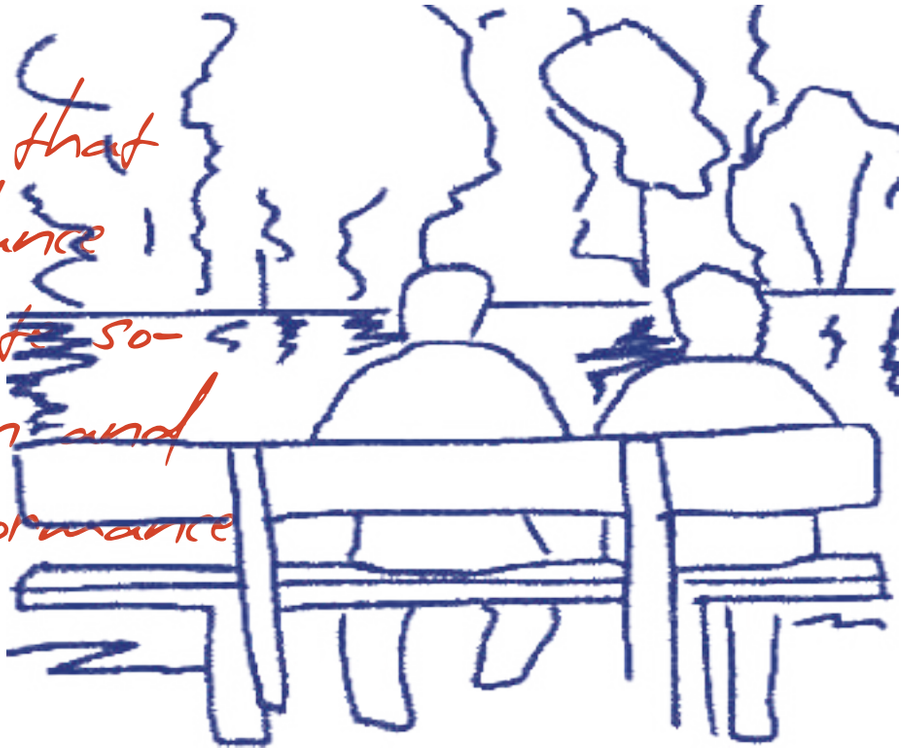

Біз виртуалды кеңістікте адамдармен қарым-қатынас жасау арқылы өзіміздің «онлайн бейнемізді» қалыптастырамыз. Бүгінде адамдардың көпшілігімен тек әлеуметтік желі арқылы сөйлесуге тура келеді, сондықтан олар біздің шын мәнінде кім екенімізді білмеуі мүмкін. Бірақ сен әлеуметтік желідегі ақпараты мен әрекеттері арқылы адамды тани түсесің. Сондықтан, әлеуметтік желіге қандай да бір ақпарат салмастан бұрын, оның «жазылмаған заңдарынан» хабардар болған дұрыс.

Жалпы, компьютердің не қалта телефоныннын ар жағында сен секілді адам отырғанын түсіну маңызды. Оның да дәл сенікіндей сезімі, өзін-өзі бағалауы, көзқарасы бар. Ол әркім өз қалағанындай сөйлесе алатын жансыз машина емес. Сондықтан, офлайн өмірдегі секілді әлеуметтік желіде де этикет ережелерін елеп-ескеру маңызды.

includes proper manners for sending e-mail, conversing online, and so on. Much like traditional etiquette, which provides rules of conduct in social situations, the purpose of netiquette is to help construct and maintain a pleasant, comfortable, and efficient environment for online communication, as well as to avoid placing strain on the system and generating conflict among users.

АНИМЕ – КАК ОТДЕЛЬНЫЙ ВИД ИСКУССТВА

Откуда берет свое начало аниме? Какова история аниме в Японии? И как оно превратилось в успешную индустрию, которой является сегодня? История анимации в Японии почти такая же драматическая и захватывающая, как и само аниме.

Безусловно, для каждого ребенка первым знакомством с японской культурой стал просмотр мультфильмов по утрам в выходные. Очарованный фантастическими сюжетными линиями, гигантскими глазами и прекрасной анимацией, каждый ребенок смотрел аниме, даже не подозревая об этом.

Слово «аниме» в Японии означает «анимация», поэтому теоретически может относиться к любой форме анимации со всего мира, но в наше время стало относиться только к японской. Когда большинство людей думают об аниме, они думают о ярких и красиво нарисованных сценах, одновременно драматичных и проникновенных, иногда с легким намеком на волшебство.

История аниме в Японии берет начало с конца 19 века. Фактически, это было французское художественное движение под названием «Japonisme», которое помогло вдохновить японских художников на создание одних из первых примеров современной анимации. Однако только во время Второй мировой войны, когда правительство Японии начало продвигать мультфильмы как способ поднять боевой дух, этот стиль стал действительно популярным.

Считается, что первая в истории японская анимация в ее самой простой форме была создана в 1906 году, но некоторые оспаривают это утверждение. Короткометражный анимационный фильм, названный «Кацудо Шашин», изображает маленького мальчика. Он был создан с использованием пятидесяти различных рамок, каждая из которых была нанесена по трафарету на полосу целлулоида (разновидность термопластичной пленки).

Хотя и было несколько проектов, которые вышли на японские экраны после 1906 года, включая французский анимационный фильм «Подвиги Фолле» Эмиля Коля, вышедший в 1912 году, первое коммерческое аниме было официально выпущено и транслировалось в Японии только в 1917 году. Это аниме называлось «Dekob Shingachō: Meian no Shippai», но, как и большинство аниме того времени, оригинальные копии не выдержали испытания временем — большинство из них были разрезаны и проданы коллекционерам в виде отдельных рамок и полос.

Японские кинематографисты начали экспериментировать с популярными техниками анимации в начале 20-го века, используя методы, которые уже были внедрены в европейских странах и Соединенных Штатах, и к 30-м годам анимация утвердилась как законная форма развлечения. Несмотря на тяжелую работу многих талантливых художников, аниме все еще боролось за конкуренцию с зарубежными производителями, особенно с точки зрения бюджета и ресурсов. Аниме по-прежнему производилось в основном с использованием более дешевой формы анимации, известной как «вырезанная анимация», тогда как более продвинутые студии использовали «целую анимацию», которая являлась более быстрой.

Ключевым фактором успеха аниме является изобретательность: когда талантливые люди вынуждены работать с ограниченными или устаревшими ресурсами, часто возникает творчество. Итак, в то время как аниме изо всех сил пыталось глобально конкурировать с более крупными анимационными студиями, художники тратили время, пытаясь сделать ограниченную анимацию положительной вещью, что способствовало уникальному стилю повествования, который отличает аниме сегодня. Длинные замедленные кадры или кадры, на которые уходит больше бюджета, чем на другие части проекта, стали синонимом японских мультфильмов, и их все еще можно увидеть во многих известных работах.

Вливание государственного финансирования в обмен на образовательные короткометражки и пропагандистские фильмы помогло раздвинуть границы того, что ранее было невозможным в Японии, даже если это вливание действительно сопровождалось определенным уровнем цензуры. Аниматоры-новаторы, такие как Мицуё Сео и Кензо Масаока (у Масаока имеется впечатляющая коллекция фильмов, снятых между 1927 и 1950 годами, также он обучил других влиятельных аниматоров), добились фантастического прогресса благодаря их преданности делу и поддержке правительства.

Мицуё Сео

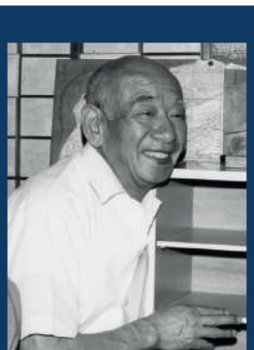

Кензо Масаока

После Второй мировой войны в 1948 году возникла первая современная компания по производству аниме — «Toei». Удостоенная наград студия «Toei», основанная Кензо Масаока и Зенджиро Ямамото, является гигантом в аниме-индустрии. В то время как после этого появилось много других фантастических студий, «Toei» действительно подтолкнула анимационные мультфильмы к основному телевидению в 1960-х годах. Они даже могут похвастаться сотрудничеством с некоторыми из самых известных художников аниме в мире, такими легендами, как Хаяо Миядзаки, Йоичи Котабэ и Ясуд-зи Мори.

По мере развития стилей и техник аниме в предыдущие десятилетия росла и популярность аниме, в 1960-е годы были показаны некоторые из первых примеров японской анимации в других странах.

К сожалению, это достижение было недолгим, поскольку американская публика еще не была готова к аниме во всей красе. Первые аниме получили ужасные оценки. Это можно объяснить ключевыми различиями между японской и западной анимацией. В то время в большинстве западных мультфильмов изображались животные, однако в японских мультфильмах люди участвуют в безумных и часто волшебных приключениях. Исследования, проведенные в то время, показали, что западная публика чувствовала себя неловко, видя «человеческих персонажей» в странных и необычных ситуациях. Японских аниматоров это не смутило частично из-за огромного успеха аниме в Японии, а частично из-за того, что они стремились раздвинуть границы повествования таким образом, чтобы это имело смысл.

В 1970-х годах популярность телевидения в Японии значительно выросла, и многие талантливые люди, работающие в киноиндустрии, перешли на телевидение, что значительно расширило круг талантов. Как и везде в мире, 70-е стали временем экспериментов со стилями и контентом, и именно в это время появились многие современные элементы аниме-фильмов. Некоторые из самых популярных жанров аниме были созданы в это время, и похожие стили начали появляться во всем мире.

80-е годы многие считали золотым веком аниме, и многие из самых любимых продуктов этого жанра были созданы в течение данного десятилетия. «Жемчуг дракона», «Капитан Цубаса», «Акира» — лишь некоторые из названий, которые являются синонимами успеха аниме как в Японии, так и за рубежом. Мало того что было выпущено несколько действительно знаковых релизов, в 1985 году была создана одна из самых знаковых студий — «Studio Ghibli».

После огромного успеха в 1984 году известный режиссер Хаяо Миядзаки (который работал под крылом «Toei Studios») открыл свою собственную студию и выпустил два самых успешных аниме-фильма на сегодняшний день — «Лапута: Небесный замок» и «Служба доставки Кики».

Хаяо Миядзаки

智慧

Излишне говорить, что благодаря страсти и преданности делу японских аниматоров к началу 90-х в Японии был обширный каталог аниме. И у аниме-фильмов, и у сериалов были преданные поклонники, и аниме стало неотъемлемой частью японской культуры. Конец 80-х породил целую новую волну людей — «отаку» (за пределами Японии обычно употребляется по отношению к фанатам аниме) — людей, преданных своим интересам.

Также наблюдался повышенный интерес к аниме, ориентированному исключительно на взрослых. В этих фильмах и сериалах было много насилия, что делало их недопустимым для просмотра детям. Комитеты цензуры в Японии начали ограничивать то, что можно было показывать, и время, когда можно транслировать такие аниме по японскому телевидению.

«Призрак в доспехах», «Ковбой Бибоп» — эти проекты не только ограничивались для трансляции по телевидению в Японии, но и вызвали настоящий ажиотаж за рубежом. «Призрак в доспехах» на самом деле стал огромным источником вдохновения для создателей фильма «Матрица», показывая, какое влияние аниме оказало на западные СМИ того времени.

Огромный вклад в охват аудитории внесла технология DVD, которая стала обычным явлением в начале 2000-х годов и значительно упростила получение копий популярных аниме с дублированными версиями на одном диске. И конечно же, примерно в это же время интернет начал становиться предметом домашнего обихода, а это означало, что «отаку» во всем мире получили доступ к просмотру аниме. А потом уже появилось поколение, которое выросло на таких аниме, как «Pokémon», «Dragonball Z» и «Sailor Moon», и не нуждалось в каких-либо убеждениях в том, что аниме — потрясающее искусство. Это является лишь одной из причин, по которым такие фильмы, как «Твоё имя», стали успешными за границей. Крупные провайдеры только начинают переводить новые серии на иностранные языки, как поклонники аниме уже смотрят их с субтитрами. Японские анимационные студии так же активны, как и прежде, и никаких признаков замедления темпов роста нет. Стриминговые сервисы, такие как Netflix, добавили популярные сериалы для удовлетворения растущего спроса. Итак, и без того популярное движение аниме продолжает расти, и каждый год выпускается множество новых продуктов. Однако даже в новейшем аниме вы можете увидеть упорный труд аниматоров прошлых десятилетий. Некоторые из их стилей и классических аниме-приемов все еще можно найти в разных жанрах, и некоторые из аниматоров по-прежнему сильны.

Японская анимация как всемирно известная культурная форма широко используется во всех уголках мира. Создание японской анимации чрезвычайно богато национальными особенностями и заразительно.

Как символ японской культуры, японская анимация часто отражает ее национальный дух и ценности, а также имеет свои отличительные особенности. При просмотре мультфильмов аудитория неосознанно перенимает ценности, передаваемые в мультфильмах, оценивая красивые картинки и интересные сюжеты. Через зеркало аниме можно увидеть некоторые аспекты японского национального духа. Среди них выделяется японский дух коллективизма.

Если вы смотрели японские мультфильмы, то вы могли обнаружить, что в отличие от американских героев-индивидуалистов, которые побеждают своих противников в одиночку с помощью высоких технологий и других средств, в японских мультфильмах герой обычно не полагается на свои силы, а сотрудничает с партнерами и побеждает в команде.

При этом каждый из них прилагает неустанные усилия, чтобы расти, учиться объединяться, совместно преодолевать трудности, делиться счастьем и разделять боль, а также жертвовать своей жизнью ради спасения своих товарищей в случае необходимости.

Сегодня кинематография намного уступает аниме не только по количеству лояльных поклонников, но и по некоторым техническим составляющим. Например, разрушить огромный космический крейсер или небоскреб намного легче и дешевле в анимации, чем в кино. Мультипликация также позволяет авторам аниме с лёгкостью отразить все жанры кино в своих работах. Сложно представить какой-либо привычный жанр кинематографии, который еще не нашел своего отражения в нарисованном японском кино и в графических романах. Разнообразие и глубина сюжетных линий аниме находят свой путь к сердцу каждого, невзирая на возраст зрителя.

Әке-қорған. Бала тәрбиесіндегі әкенің орны қандай?

Қазақ халқы бала тәрбиесіне ықылым заманнан ерекше көңіл бөлген. Ұл мен қыздың тәліміне қатысты жазба әдебиетіндегі мұра да аз емес. «Тәрбие» деген ұғым балаға жеткіліксіз. Себебі тәрбие ұғымының астарында баланы өзгертуге, баланың болмысын қалыптастыруға деген белсенді іс-әрекет бар. Әлемдік психологтардың айтып жүргені – қазақтың тәлім-тәрбие мәселесі. Яғни, «ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің». Сондықтан «тәлім» ұғымын кеңінен қарастырып көрейік.

Психолог Нұргүл Молдабайқызы:

«Әрбір бала – ерекше болмыс, сондықтан бала тәрбиесі бойынша қатып қалған қағидаттың болуы дұрыс емес», – дейді.

«Қазақтың әрбір сөзінің астарында психология жатыр. Балаға тәлім-тәрбие берудің маңызды қағидасы ретінде «баланы көру», «балаға қарауды» айтуға болады. Қазақта «Баланды кім тәрбиелеп жатыр?», «Кім тәрбие беріп жатыр?» демейді. «Балаға кім қарап жатыр?» дейді. «Оның болуына, толуына кім көмектесіп жатыр?» дейді. Сондықтан баланы көру керек, қарау керек, өзіміз арқылы тәрбие беру керек», – дейді Молдабайқызы.

Енді «баланы қарау» мәселесіне тоқталсақ. Қазақ «Әке көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» дейді. Мұнда да баланың ата-ананы «көруіне» қатысты астар жатыр деп топшылауға болады. Сондықтан баланы қарау, көру процесіне әке мен ананың бірдей атсалысқаны абзал. Себебі бала – екі адамның ыстық ықыласының жемісі. Оған берілген тәлім де екі тараптан бірдей келуі керек. Бұл – табиғат заңдылығы. Нәресте құрсаққа біткен соң, ананың жылулығын сезуі тайға таңба басқандай. Ал әкенің бала тәрбиесіндегі орны қандай? Бүгін осы тақырыпты тәпсірлеуді жөн көрдік.

Нұргүл Молдабайқызы бала әке мен ана рөлін тек ата-анасынан алатынын айтады.

«Кеңестік кезеңде отбасы мәселесіне келгенде түрлі сорақылық болғаны белгілі. Бала мен ата-анада бір-біріне жақындық қарым-қатынасы 3-5 жаста қалыптастады. Сол себепті де анасы 6 айдан 1,5 жасқа дейін баланы емізу керек. Ал кеңестік кезеңде кез келген ана балабақшаға баласын тапсырып, жұмысқа шықты. Онда жақындық қарым-қатынас орнатылмады. Кеңестік кезеңде туған балалар уызға жарымаған. Ал уызға жарымаған адамның өзгеге деген жылулығы аздау болуы мүмкін. Бұл – табиғат заңы», – дейді психолог. Оның айтуынша, сол кезеңнің отбасылары «әке» деген кім екенін білмей, тек қоғамдық қызметке араласатын тұлға ретінде қабылданғанын айтады.

Әкелер партияға, мекемеге қызмет етті, жұмысбасты болды. Ал қазақтың дүниетанымында «Әке – асқар тау» ғой. Әкенің беретіні – тірек, қорған. 90-шы жылдың балаларының әкенің қамқорлығын, ананың махаббатын сезгендері көп емес. Бала өмір сүруге қажетті қабілеттердің барлығын жинақтап өмірге келеді. Бұл баланы әлдилейтін – анасы, ал қоғамдық орындарда, баланың өмірде қорғалуын қамтамасыз ететін, тірек болатын – анасы емес, әкесі. Сондықтан әкенің баланың өмірінде рөлі тек материалдық жағдай емес. Жан, психология деңгейінде әкенің беретіні көп. Әкенің бала өміріне араласуы – оның адам болуының алғышарты», – дейді ол.

«Сын түзелмей, мін түзелмейді» дегендей, әрдайым баласының игі істері мен жеткен табыстарын қолпаштап, шалыс басқан жері болса түзетіп, дұрыс бағыт-бағдар берсе, бала әкесінің қажет кезде арқа сүйер тіреуіші, панасы екенін ұғынады.

Әке қадірін түсінетін, ақылы терең ана болса, балаларын үнемі әкелерін

сыйлауға, құрметтеуге, қарсы сөз айтпауға үйретеді.

Егер ата-ана арасында бірлік болса, сол шаңырақтың түтіні де түзу шығып, бірлігі мен ынтымағы жарасқан жанұя болатыны сөзсіз. Осындай отбасында «үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсете» білетін, парасаты мен пайымы жарасқан ұл-қыздар дүниеге келеді.

Бала тұлғасындағы қайсарлық, өжеттік, мәрттік қасиеттер әкеден дариды, «жұғады». Яғни, бала әкесінің бойында бар мінез-құлықты көшіреді. Бұл заманның балабақшасы мен мектебінде, университетінде де тәрбие әйел адамдардың қолында екені жасырын емес. Әсіресе, осы кезеңде әкенің тәрбиеге араласуы аса өзекті болып отыр. Шеге қағу, балға ұстау, ат міну, аяқ киім тігу, электр тоғын жалғау сынды қарабайыр шаруаларға баулу да әкенің мойнына артылған. Әке көрмеген бала ертең балға сұраса, баласы ара әкеліп жатса да реніш жоқ, таңғалмайсың. «Тұяғыңды» бірге алып жүру, қауқары жетпейтін іске жай қарап тұрса да дағдыландыру, көлік жуғызу, анасы мен қарындастарына ауыр заттарды көтертпеуге үйрету – ертеңгі күні жеміс беретін әдістер екені сөзсіз.

Психология ғылымдарының кандидаты, отбасылық психолог, бизнес-тренер Қайрат Айдарбеков әке өз баласына тәлімгер болады деп санайды.

«Әр адамның өмір жолында әртүрлі оқиғалар болады. Қуанышты және бақытты сәттермен қатар, өмірде сәтсіздіктер, қателіктер және түрлі кедергілер бар.

Мұндай жағдайларда ата-ананың қолдауы маңызды, олар балаға сену арқылы қиындықтарды жеңуге көмектеседі. Менің ойымша, әкенің бала тәрбиесіне қосқан ерекше үлесі бала тұлға ретінде қалыптасып, ересек

өмірге дайын болған кезде көрінеді. Әке немесе оны алмастыратын адам балалардың қайсарлығын дамытуға баға жетпес үлес қосады. Бұл әр түрлі өмірлік жағдайларда табандылық таныту, өз күшін жұмылдыру және оларды мақсаттарын жүзеге асыруға бағыттауды білдіреді. Әкесі баласын тәрбиелеуде қол жеткізе алатын ең жоғары жетістік ретінде осыны атауға болады. Сондай-ақ менің балама жақсы үлгі болуым жеткілікті ойлаймын», – дейді Қайрат Айдарбеков.

Психолог жақсы әке болуы үшін сыртқы факторларды күтудің қажеті шамалы екенін айтады.

Әке барлық уақытта өмірдегі авторлық позицияның бейнесі болды. Мен мұның не екенін түсіндіріп өтсем. Өмірдің авторлығы – бұл сіз үшін маңызды нәрсені түсіну, мүмкіндіктерді көру және олардан ең қолайлы мүмкіндіктерді таңдау және қалаған шындықты жүзеге асыру арқылы әрекет ету мүмкіндігі. Менің жағдайымда әкемнің тәжірибесі мен жетістігі туралы оқиғаны балалар есінде сақтайды. Бұл ақпарат ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырады, тіпті шындық өзгерсе де, проблемалар басқа болса да, біздің ұрпақтарымыз балаларына ең құнды мысал, тәжірибе мен ұстанымды қалдырады. Олар өздерінің іс-әрекеттері мен шешімдерімен әкесінен алған тәрбиесін көрсетеді. Балалар үшін әке – мәңгі батылдық, тәуелсіздік және идеялық шабыт көзі болып қала береді», – дейді психолог.

ҚР-дағы БҰҰ Балалар қорының (ЮНИСЕФ) өкілі Артур ван Дизен – үш қыз бен бір ұлдың әкесі. Ол өзінің әке ретіндегі тәжірибесі туралы былай дейді:

«Бұл – жаңашылдықтар мен өсу-құлдыраудан тұратын қызықты саяхат. Біз балаларымызбен бірге өсеміз. Біз құлап, қайтадан тұруды үйренеміз. Бұл қиын болуы мүмкін, әсіресе, бірінші рет, әсіресе, сізде рөлдік модель болмаса, егер сіз бой түзейтін әке болмаса. Ең бастысы, балаларыңызбен көбірек уақыт өткізу керек. Мен балалармен тек бір бөлмеде болуды немесе теледидар көруді ғана емес, бір-бірімен сапалы уақыт өткізу қажет екендігін де айтамын. Сізге шынымен ұнайтын нәрселерден бастау оңай. Кейбір әкелер үшін бұл – спорт, ал басқалары үшін серуендеу немесе үй тапсырмасы болуы мүмкін», – дейді ол.

Сайып келгенде, осы тұрғыдан әкенің де әкесі болуы керек деген ой қалыптасады.

Бұхар жырау «Әкелі бала – жаужүрек, жиын-тойға барады, төрден орын алады, бітіреді жұмысын, тастан да өткізер жебесін» дейді. Бала өзіне қорған болған әкесінің арқасында алшаң басып, бар шаруасын бітіріп, өмірде кездескен кез келген қамалды бұзуға дайын болады. Сондықтан біз бала тәрбиесінде әкенің қаншалықты маңызды рөл ойнайтынын білгеніміз абзал. Себебі бала тәрбиесіндегі әкенің орны ана тәрбиесінен кем емес. Осыған дейін дәстүрлі мәдениетте әкенің рөлі азық табу, отбасының қорғаны болумен ғана шектеліп, бала тәрбиесінен тысқары қалып жүрді. Қазір қоғамда ондай бөлінудің шекарасы жоқ.

Шын мәнінде, әке бала дүниеге келген соң алғашқы күндерден бастап оның тәрбиесіне толыққанды араласуы керек. Ана мен әкенің махаббаты – баланың қоғамдағы дұрыс мінез-құлқының кепілі. Екі тараппен де қарым-қатынас бала мінезінің негізін қалайды.

Әке – бала үшін қайраттылық пен салмақтылықтың, ер мінездің үлгісі. «Үлгілі әке» деген ұғым да бар. Мәселен, ұл бала өзін қалай ұстауы керегі жайлы жалпы көрініс әкесінен алады. 3-4 жастан бастап ұл бала әкесінің үлгісіне қарап өзін модельдейді. Ал жасөспірім кезінде бала үшін әке эталон болып қабылданады. Оның мейірімі мен қолдауы ауадай қажет болады. Себебі бала үшін әке басты үлгі болып есептеледі.

Енді «Әке көрген оқ жонар» деген мақалға қайта оралсақ. Отбасылық психолог Ерлан Мұстафин бала үшін рөлдік модель керек екенін айтады.

«Қыз балаға да, ер балаға да әкесі рөлдік модель бола алады. Мысалы, қыздар үшін болашақ жар таңдауда, өзінің қыз болып ерекшеленуіне де әкенің рөлі маңызды. Психологиялық зерттеулерге жүгінетін болсақ, ұл баланың күнделікті іс-әрекетінде өзін сезінуі әкесінің тәрбиесіне, оның іс-қимылына байланысты болады. Сондай-ақ, ұлтымызға тән қасиеттердің бар екенін, оның отбасында маңызды екенін де реттеу әкеге байланысты болады. Күнделікті өмірде әкенің балалардың анасымен қарым-қатынасы баласына көрсеткен өнегесі болып есептеледі. Бұл – кей уақытта саналы, кейде бейсаналы қалыптасатын процесс. Жүріс-тұрыс пен мінез-құлықтың таптаурыны деген де бар. Таптаурын бейсана форматында қалыптасады», – дейді Мұстафин.

Зерттеулерде көрсетілетіндей, отбасында тұрмыстық зорлық-зомбылық көрген баланың отбасында осындай әрекет қайталануының 30 пайызға ықтималдығы артады екен.

Қыз бала болашақ жарын осындай әрекеттерге бейсаналы түрде итермелесе, ұл бала өз отбасында зорлық-зомбылықты жүзеге асыруы мүмкін. Бұған отбасындағы осындай қарым-қатынастың қалыпты жағдай ретінде қабылдануы әсер етеді. Қыздар үшін әкелері – ерлердің мінез-құлқының үлгісі. Әйелдер интуитивті түрде әкесіне ұқсас жар таңдайды деген пікір де бар. Қыз әрдайым өзі өскен отбасындағы ана мен әкенің отбасылық моделін, қарым-қатынасын іздейді, қайталайды. Сондықтан әкенің қызға мейірімділікпен, қолдаумен, махаббатпен және құрметпен қарауы өте маңызды», – дейді психолог.

Баланы тәрбиелеудегі әкенің ерекше рөлі баланың денсаулығына қамқорлық жасауы оның физикалық дайындығын, ептілігінің дамуын, төзімділігін, жылдамдығын қалыптастыруға әсер етуі керек.

Баланың физикалық күшін дамыту, оны дәлдікке, ұйымдастырушылыққа, тәртіптілікке үйретуге де әке жәрдемдесуі керек. Баланың өзіне-өзі қызмет етуін және өзгелерге көмек көрсетуін үйретуде де әкенің рөлі маңызды. Табиғатта да жануар өз баласын қатыгез ортада, тіршілікте қалуы үшін озбыр әрекеттерге үйретеді. Әке де өз баласын қайсар, жігерлі болуы үшін тәрбиелеуі керек. Әрине, ана ондай әрекеттерге бармайды. Оның бала тәрбиесіндегі рөлі жұмсақ, жылы. Оның рөлі – аялау, әлпештеу. Ал әкенің рөлі баланы болашақ өмірге дайындаумен ерекшеленеді. Әкенің балаға үйретері көп. Күнделікті өмір сүру ережелерінен басқа, әлеуметтік дағдыларға үйрету, адами қатынас орнату сынды дағдыларды баласына сіңіре алса, бала әлеуметтік тұрғыда сәтті деңгейде болады. Ал бала тәрбиесінде ата-анасының зейіні жетпей қалуы сәтсіздікке ұшырайтын балаларды көбейтеді. Қазір өмір салты мен жұмыс басқа. Бірақ бұл ата-ананың өзінің баласымен айналыспауы керек деген сөз емес», – деді Ерлан Мұстафин.

Бала тәрбиесіндегі әкенің міндеті – жарымен бірлесіп, ұлы мен қызына оларды жақсы көретінін, қолдайтынын, қамқорлық көрсететінін үнемі білдіру. Осындай үрдіс жақын адамдардың арасында жақсы қарым-қатынасты дамытады. Баланың әкесін сыйлауы үшін анасы да әке моделін балаға түсіндіріп отырғаны абзал.

Оскар Уайльд «Есіңде болсын, ерте ме, кеш пе, сіздің ұлыңыз кеңестеріңізге емес, үлгіңізге ереді» дейді. Сондықтан ата-ананың балаға жақсы тәрбие беруінің астарында ең алдымен өздерінің жақсы адам болып қалыптасуы жатыр. Болашақ ұрпақтың адамгершілігі мол, саналы, білімді болып қалыптасуы үшін әр адам өзінің жеке моделін дамытқаны құба-құп. Сонда ғана «бақытты адам», «бақытты бала», «бақытты отбасы» тізбегі толыққанды жүзеге асады.

Мазмұны
Содержание

Тарих / История

«Алаш Орда» үкіметінің тарихы..... 2-7

Жастарды қолдау / Поддержка молодежи

Supporting Gifted Children As Investment in Future 6-13

Балалар құқықтарын қорғау / Защита прав детей

Балалар өкілдіктерінің қызметі туралы..... 14-19

Мемлекет бастамалары / Инициативы государства

Казахстанский индекс благополучия
детей для устойчивого развития общества.....20-23

Білгенге маржан / Важно знать

Gambling: Lifetime Addiction..... 24-29

Өнеге / Пример

Заманауи мұғалім қандай болуы керек?..... 30-35

Бағыт-бағдар / Путеводитель

Профессии будущего..... 36-41

Әлеумет / Социум

Бала тәрбиесі: жеке шекара мен достық түсінігі..... 42-47

Технологиялар / Технологии

Innovative Projects of Young People from Kazakhstan.....48-53

Тәрбие / Воспитание

Нетикет: Әлеуметтік желіде білу керек 20 ереже..... 54-59

Мультсериал әлемі / Мир мультфильмов

Аниме — отдельный вид искусства..... 60-65

Отбасы психологиясы / Семейная психология

Әке-қорған. Бала тәрбиесіндегі әкенің орны қандай?..... 66-71

ТЕЛЕФОН ДОВЕРИЯ

КОМИТЕТА ПО ОХРАНЕ ПРАВ ДЕТЕЙ
МИНИСТЕРСТВА ОБРАЗОВАНИЯ
И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

74 25 28

КОД Г. НУР-СУЛТАН
8 (7172)

Дорогой друг!

Помощь по телефону доверия анонимна и бесплатна!

У каждого человека могут быть сложные жизненные ситуации. Телефон Доверия поможет вам быть понятым и принятым, разобраться в том, что происходит, и решить, какие шаги предпринять. Телефон Доверия открыт для детей и взрослых. Каждый человек будет выслушан и получит совет компетентного специалиста.

У всех нас меняется настроение, возможны резкие колебания в короткие промежутки времени - от радости и счастья до полного отчаяния. Поэтому очень важно иметь возможность проконсультироваться со специалистом, который убережет вас от конфликтов и необдуманных импульсивных поступков.

НЕМНОГО ИСТОРИИ:

Первый Телефон Доверия появился в 1953 году как форма помощи людям в кризисном состоянии. Англичанин Чад Вара предложил звонить людям на его телефон в любое время, если в их жизни возникают сложности, с которыми они сами не в состоянии справиться, когда одиноки и растеряны.

Он и не предполагал, что на него обрушится все время нарастающая лавина звонков. Несколько дней он справлялся с хлынувшими обращениями сам. Главное, что он понял за это время, - все звонившие, прежде всего, нуждались в дружеской помощи. Вскоре он пришел к выводу, что в одиночку ему с этим делом не справиться, и стал искать добровольных помощников.

Эта история стала началом всемирного движения людей, оказывающих помощь по телефону.

8 (7172) 74 25 28

Позвоните

Просто позвони на телефон и тебе помогут!